

Міжнародна та європейська правова база для програми

«Зміцнення системи захисту прав дітей стосовно дітей, які перебувають у конфлікті із законом» під егідою «Матра»

Квітень 2018 р.

**DEFENCE for
CHILDREN**

Зміст

1. Вступ	4
2. Захист прав дітей, що перебувають у конфлікті із законом	4
2.1 Захист прав дітей	4
2.2. Сім'я	6
2.3. Ювенальна юстиція	8
2.4. Всеосяжна політика у сфері ювенальної юстиції	8
3. Всеосяжна політика у сфері ювенальної юстиції в рамках комплексної системи захисту прав дітей	9
3.1. Провідні принципи	9
3.1.1. Найкращі інтереси дитини (стаття 3 КПД)	10
3.1.2. Міждисциплінарний підхід до оцінки та визначення найкращих інтересів дитини	10
3.1.3. Повага до поглядів дитини (стаття 12 КПД)	13
3.1.4. Відсутність дискримінації (стаття 2 КПД)	15
3.1.5. Право на життя, виживання та розвиток (стаття 6 КПД)	15
3.1.6. Гідність (ст. 40 (1) КПД)	16
3.2. Основні елементи всеосяжної політики у сфері ювенальної юстиції	16
3.2.1. Превенція стосовно дітей, що вступають в конфлікт із законом	16
3.2.2. Мінімальний вік настання кримінальної відповідальності (пункт 3 (а) статті 40 КПД)	16
3.2.3. Верхнє вікове обмеження для ювенальної юстиції (стаття 40 КПД)	17
3.2.4. Втручання: заходи щодо поведження з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, без використання судового розгляду (ст. 40 (3) (b) КПД)	18
3.2.5. Втручання: заходи щодо поведження з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, із використанням судового розгляду (стаття 40 (4) КПД)	18
3.2.6. Право на справедливий судовий розгляд (стаття 40 (2) (b) КПД)	19
3.2.7. Позбавлення волі (статті 37 (b) - (d) КПД)	20
3.3. Організація ювенальної юстиції	22
4. Діти, які перебувають у конфлікті із законом і не досягли мінімального віку настання кримінальної відповідальності	23
4.1. Вступ	23

4.2. Встановлення мінімального віку настання кримінальної відповідальності (Стаття 40 (3) (а) КПД)	24
4.3. Практичне реагування на справи із дітьми, які вступають у конфлікт із законом і не досягли мінімального віку настання кримінальної відповідальності	26
4.4. Захист та піклування про дітей, які не досягли мінімального віку настання кримінальної відповідальності і вступають у конфлікт із законом	28
4.4.1. Зобов'язання держав	28
4.4.2. Дитина в центрі	28
4.4.3. Сім'я	29
4.4.4. Міждисциплінарний підхід до оцінки та визначення найкращих інтересів дитини	30
4.4.5. Повага до поглядів дитини	31
4.5. Принципи, яких необхідно дотримуватися	31
Додаток 1: Огляд ключових міжнародних та європейських документів	34
1. Організація Об'єднаних Націй	34
1.1. Міжнародні угоди у сфері прав людини (жорстке право)	34
1.2. Необов'язкові міжнародні документи (м'яке право)	35
2. Рада Європи	39
2.1. Європейські угоди (жорстке право)	39
2.2. Рекомендації та керівні принципи (м'яке право)	39
3. Європейський Союз	40
3.1. Директиви (жорстке право)	40
3.2. Рекомендації (м'яке право)	41
4. Діти-жертви та свідки злочинів	42

1. Вступ.

Метою програми «Зміцнення системи захисту прав дітей стосовно дітей, що перебувають у конфлікті із законом» під егідою «Матра» є вдосконалення реалізації прав дітей у системі захисту та правосуддя стосовно дітей з метою забезпечення кращого захисту дітей, які перебувають у конфлікті з законом.

Термін «Діти, які перебувають у конфлікті із законом» стосується будь-якої особи віком до 18 років, яка вступає в контакт із системою правосуддя в результаті підозри або звинувачення у вчиненні злочину¹.

Термін «Система захисту дітей» в назві програми відноситься до захисту дітей у широкому сенсі. Метою захисту дітей є сприяння, захист та реалізація прав дітей на захист, як це передбачено у Конвенції про права дитини. Дивіться розділ 2, представлений нижче.

Діяльність програми повинна відповідати міжнародним та європейським стандартам щодо прав дітей, що перебувають у конфлікті із законом, як це передбачено Конвенцією про права дитини та іншими відповідними документами.

Даний документ містить загальний і стислий опис міжнародної та європейської правової бази для цієї програми. Більш деталізовані описи правових баз, що стосуються деяких конкретних сфер діяльності національних проектів, будуть безпосередньо передані відповідним партнерам.

Глава 2 пояснює ключові поняття, що стосуються прав на захист дітей, які перебувають у конфлікті із законом. Глава 3 описує правову структуру програми, приділяючи основну увагу наступному: провідні принципи та основні елементи всеосяжної політики ювенальної юстиції для повної реалізації прав на захист дітей, які перебувають у конфлікті із законом, а також організація системи ювенальної юстиції в рамках комплексної системи захисту прав дітей. Глава 4 містить більш детальний опис структури стосовно дітей, які не досягли віку настання кримінальної відповідальності. Додаток 1 містить огляд ключових міжнародних та європейських документів.

2. Захист прав дітей, які перебувають у конфлікті із законом.

2.1 Захист прав дітей.

Програма відповідає поглядам та принципам організації «Врятуймо дітей» стосовно захисту дітей² «Захист дітей» визначається як «заходи та структури для попередження і реагування на жорстоке ставлення, нехтування, експлуатацію та насильство стосовно дітей³». Метою захисту дітей є сприяння, захист і реалізація

¹ Див., Наприклад ЮНІСЕФ, «Інформаційний бюлетень про захист дітей, які перебувають у конфлікті із законом», за адресою: https://www.unicef.org/chinese/protection/files/Conflict_with_the_Law.pdf; «Врятуймо дітей», «Діти, які перебувають у конфлікті із законом», за адресою: <https://resourcecentre.savethechildren.net/keyword/children-conflict-law>.

² «Врятуймо дітей», ««Врятуймо дітей» та захист дітей», 2007 р., на <https://resourcecentre.savethechildren.net/library/save-childrens-definition-child-protection>

³ Там само.

права дітей на захист, як це передбачено в Конвенції про права дитини (КПД) та інших угодах стосовно прав людини, гуманітарних питань і питань біженських, а також в національному законодавстві. КПД містить дев'ятнадцять ключових статей стосовно захисту дітей, серед яких є статті 37 та 40, що стосуються дітей, які перебувають у конфлікті із законом⁴. Стаття 40 КПД стосується відправлення правосуддя щодо неповнолітніх. Стаття 37 КПД стосується дітей, позбавлених волі, включаючи будь-яку форму тримання під вартою, тюремне ув'язнення чи розміщення у місцях позбавлення волі, а також заборони призначення смертної кари та довічного ув'язнення. Інші ключові статті захисту дітей – це статті 19 та 39 КПД. У статті 19 КПД розглядається право на захист від усіх форм «насильства», тобто будь-яких форм фізичного або психологічного насильства, травмування або жорстокого поводження, зневаги або недбалого ставлення, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання⁵.

Також важливо у зв'язку з цим згадати статтю 4 Лансаротської Конвенції, яка стосується зобов'язання держав вживати необхідних заходів для запобігання всіляким формам сексуальної експлуатації та сексуального насильства над дітьми, а також для захисту дітей⁶. Стаття 39 КПД розглядає право постраждалих дітей на фізичне та психологічне відновлення та соціальну реінтеграцію.

«Комплексна система» для захисту дітей:

- розміщує дитину в центрі системи;
- розміщує найкращі інтереси дитини в основі системи;
- працює над сприянням, захистом та реалізацією прав дітей на захист, як це передбачено в Конвенції про права дитини;
- приділяє особливу увагу правам на захист вразливих груп, таких як діти, позбавлені волі, та діти, які перебувають у конфлікті з законом;

⁴ «Ключові статті стосовно захисту дітей в КПД: Стаття 9 (розлучення із сім'єю), 10 (возз'єднання з сім'єю за кордоном), 11 (незаконне переміщення дітей), 16 (право на недоторканість приватного життя), 19 (захист від насильства), 20 (альтернативні варіанти догляду), 21 (усиновлення), 22 (діти-біженці), 23 (діти з обмеженими можливостями), 24 (негативна практика), 25 (періодична оцінка альтернативних варіантів догляду), 32 (економічна експлуатація), 34 (сексуальне насильство та експлуатація), 35 (викрадення, продаж або торгівля дітьми), 36 (інші форми експлуатації), 37 (правосуддя щодо неповнолітніх та захист від тортур або іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання), 38 (захист у воєнних конфліктах), 39 (відновлення та реінтеграція) та 40 (діти, які перебувають у конфлікті з законом)», в розділі «Врятуймо дітей», ««Врятуймо дітей» та захист дітей» на https://resourcecentre.savethechildren.net/sites/default/files/documents/sc_child_protection_definition_20071.pdf.

⁵ Агенція з основних прав Європейського Союзу (FRA) провела дослідження щодо національних систем захисту дітей у 28 країнах-членах ЄС, метою якого було розуміння того, як ці системи працюють, а також визначення спільних викликів та перспективних практик. Вона збрала дані щодо таких основних компонентів: Національна законодавча та нормативна база, включаючи політику стосовно захисту дітей; Національні органи, відповідальні за захист дітей, а також провайдери послуг; Людські та фінансові ресурси, які зосереджують увагу на кваліфікації та підготовці персоналу (фінансові ресурси та виділення бюджетних коштів, процедури сертифікації та акредитації для фахівців, перевірка прийомних сімей та працівників закладів інтернатного типу); Процедура ідентифікації та звітування для дітей, які потребують захисту, та процедури розміщення дітей у закладах альтернативного догляду (звітність, механізми подання скарг, тощо. Див. Європейська агенція з основних прав, «Картографування систем захисту прав дітей в ЄС», на <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/mapping-child-protection-systems-eu>.

⁶ Див. наступні статті 5-9 Лансаротської Конвенції. Див. також Додаток 1, розділ 4, нижче.

- забезпечує, щоб всі основні учасники та системи – освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, правосуддя, громадянське суспільство, громада та сім'я – діяли узгоджено для захисту та підтримки дітей⁷.

Терміном "Діти, які перебувають у конфлікті із законом" визначається будь-яка особа віком до 18 років, яка вступає в контакт із системою правосуддя в результаті підозри або звинувачення у вчиненні злочину. У деяких випадках діти, які вчиняють кримінальні правопорушення, [є жертвами та] були використані або примушені дорослими. Більшість дітей, які перебувають у конфлікті із законом, вчинили дрібні злочини, деякі з яких не вважаються кримінальними, якщо вони вчинені дорослими. Діти заарештовуються та затримуються міліцією та направляються до установ, включаючи в'язниці, в рамках системи правосуддя, які в багатьох випадках використовуються для дорослих. Організація «Врятуймо дітей» виступає на підтримку дружніх до дітей заходів у сфері ювенальної юстиції, які ставлять найкращі інтереси дітей в основі своєї системи.

Дуже часто випадки, коли дитина вступає в конфлікт із законом, представляють собою результат фундаментального невиконання прав цієї дитини на належний догляд та захист на більш ранній стадії їхнього життя. Велика кількість дітей, які перебувають у конфлікті з законом, є жертвами соціально-економічних обставин, позбавлені своїх прав на освіту, охорону здоров'я, житло, піклування та захист. Багато з них мали недостатній доступ до освіти або не мали жодного. Багато з них працюють, а деякі покинули свої домівки та втекли на вулицю, щоб уникнути насильства та зловживання з боку їхніх сімей. Після контакту із системою правосуддя діти часто тримаються під вартою протягом тривалого періоду в очікуванні судового розгляду. Це робить їх вразливими до подальшого насильства та зловживань".

Джерело: «Врятуймо дітей», «Діти, які перебувають у конфлікті із законом», за адресою: <https://resourcecentre.savethechildren.net/keyword/children-conflict-law>.

2.2. Сім'я.

Батьки або, у відповідних випадках, законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини (пункт 1 статті 18 КПД).

Держави-учасниці повинні поважати відповідальність, права і обов'язки батьків або, у відповідних випадках, членів розширеної сім'ї чи громади, як це передбачено місцевими звичаями, законних опікунів чи інших осіб, що за законом відповідають за дитину, щодо забезпечення можливості належним чином направляти і орієнтувати дитину для реалізації визначених Конвенцією прав і робити це згідно зі здібностями дитини, що розвиваються (стаття 5 КПД). Наприклад, щодо дітей, які перебувають у конфлікті з законом, Комітет з прав дитини рекомендує державам явно передбачити за законом максимально можливу участь батьків або законних опікунів у провадженні за участю дитини. Комітет вважає, що таке залучення буде в цілому сприяти ефективному реагуванню на порушення кримінального законодавства дитиною. Щоб сприяти залученню

⁷ Див., наприклад, Рада Європи «Комплексна стратегія проти насильства» на <https://rm.coe.int/168046d3a0>; Європейська агенція з основних прав, Системи захисту прав дітей, на <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/mapping-child-protection-systems-eu/background-info>.

батьків, останні мають бути сповіщені про затримання своєї дитини якомога швидше⁸.

Держава зобов'язана надавати допомогу батькам, які потребують підтримки. Держави зобов'язані надавати належну допомогу батькам і законним опікунам у виконанні їхніх обов'язків щодо виховання дітей (пункт 2 статті 18 КПД).

Держави зобов'язані забезпечити дитині такий захист та піклування, які необхідні для її благополуччя, з урахуванням прав та обов'язків її батьків, законних опікунів чи інших осіб, які несуть відповідальність за дитину за законом. З цією метою Держави повинні вжити всіх відповідних законодавчих та адміністративних заходів (пункт 3 статті 2 КПД). Держави зобов'язані забезпечувати розвиток установ, закладів та послуг з догляду та захисту дітей (пункт 2 статті 18 КПД), а також забезпечувати, щоб такі установи, заклади та послуги відповідали стандартам у сферах безпеки, охорони здоров'я, кількості персоналу, придатності персоналу та компетентного нагляду (пункт 3 статті 3 КПД).

Коли батьки або інші особи, які несуть відповідальність за дитину за законом, не здатні (достатньо) піклуватися про дитину, держава зобов'язана втрутитися в ситуацію. Відокремлення дитини від її батьків завжди є крайньою мірою⁹. Держави зобов'язані забезпечувати, щоб дитина не була розлучена із своїми батьками проти своєї волі, за винятком випадків, коли компетентні органи, згідно з судовим рішенням, визначають, відповідно до чинного законодавства та процедур, що таке розлучення є необхідним для найкращих інтересів дитини (пункт 1 статті 9 КПД)¹⁰. Дитина, яка розлучається з одними або обома батьками, має право підтримувати особисті контакти з обома батьками на регулярній основі (стаття 9 (3) КПД). Сім'я є природним середовищем для зростання, благополуччя та захисту дітей. Тому зусилля повинні, перш за все, бути спрямовані на те, щоб надати дитині можливість залишатися під піклуванням своїх батьків або, у певних випадках, інших близьких членів родини або повернутися до такого піклування¹¹.

Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення, або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою (пункт 1 статті 20 КПД). Держави зобов'язані забезпечити альтернативні варіанти догляду для такої дитини (стаття 20 (2) КПД). Такі альтернативні варіанти догляду можуть включати, зокрема, передачу на виховання, «кафала» за ісламським правом, усиновлення або – за винятком випадків, коли це необхідно та як засіб крайньої міри – розміщення у відповідних установах для догляду за дітьми (стаття 20 (3) КПД).

⁸ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., параграф 54. Див. Додаток 1 нижче.

⁹ Керівні принципи ООН щодо альтернативних варіантів догляду за дітьми, резолюція 64/142 Генеральної Асамблеї від 24 лютого 2010 р., параграф 14.

¹⁰ Порівняйте статтю 8 Європейської конвенції з прав людини; Керівні принципи ООН щодо альтернативних варіантів догляду за дітьми, резолюція 64/142 Генеральної Асамблеї від 24 лютого 2010 р., параграф 3.

¹¹ Керівні принципи ООН щодо альтернативних варіантів догляду за дітьми, резолюція 64/142 Генеральної Асамблеї від 24 лютого 2010 р., параграф 3.

2.3. Ювенальна юстиція.

Термін «Ювенальна юстиція» в документах міжнародного та європейського законодавства відноситься до законів, норм, стандартів, процедур, механізмів та установ, спеціально розроблених для дітей, які перебувають у конфлікті із законом, в тому числі зусилля, направлені на профілактику стосовно дітей, які вступають у конфлікт із законом. Відповідно до правила 5 Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (надалі - «Пекінські правила»), система ювенальної юстиції в першу чергу має бути направлена на благополуччя неповнолітніх та забезпечувати, щоб будь-які заходи впливу на неповнолітніх правопорушників завжди враховували як особистість правопорушників, так і обставини правопорушення¹². Згідно зі статтею 40 (3) КПД, держави зобов'язані встановлювати закони, процедури, органи та установи, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, обвинувачуються чи визнаються винними в його порушенні.

2.4. Всеосяжна політика у сфері ювенальної юстиції.

Держави зобов'язані забезпечити, щоб відправлення ними правосуддя щодо неповнолітніх та система ювенальної юстиції повністю відповідали положенням КПД про права на захист стосовно дітей, які перебувають у конфлікті із законом, зокрема статті 40 (Відправлення правосуддя щодо неповнолітніх), статті 37 (Заборона смертної кари та довічного ув'язнення; Діти, позбавлені волі). З цією метою держави повинні розробляти та впроваджувати всеосяжну політику стосовно ювенальної юстиції, використовуючи міждисциплінарний підхід до дітей, які перебувають у конфлікті із законом. Держави повинні забезпечувати, щоб кожна дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, обвинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поводження, що сприяє розвиткові у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві (пункт 1 статті 40 КПЗ). Це вимагає, щоб усі залучені фахівці мали знання про розвиток дитини, про динамічне та постійне зростання дітей, що відповідає їх благополуччю, та про всі форми насильства щодо дітей¹³. Але це також вимагає, щоб професіонали усвідомлювали права дітей і повністю поважали їх протягом усього процесу роботи із дитиною. Оскільки діти – це майбутнє суспільства, важливо пам'ятати про те, що діти, які перебувають у конфлікті із законом, можуть багато чого навчитися з позитивного ставлення фахівців, яке базується на повазі прав дітей. Ці контакти можуть мати вирішальне значення для того, щоб дитина пізніше в своєму житті відіграла конструктивну роль у суспільстві.

Інші важливі права на захист включають такі зобов'язання держав:

¹² Резолюція 40/33 Генеральної Асамблеї від 29 листопада 1989 року. Див. також Додаток 1 нижче.

¹³ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10, «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/10, 25 квітня 2007 р., параграф 13.

Вживати заходів щодо поведіння з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, без використання судового розгляду (альтернативні заходи виховного впливу) (ст. 40 (3) (b) КПД);

Забезпечити наявність широкого різноманіття таких заходів, наприклад, догляд, положення про опіку і нагляд, консультативні послуги, призначення пробації, виховання у прийомній сім'ї, програми навчання і професійної підготовки (пункт 4 статті 40 КПД);

Забезпечувати, щоб арешт, затримання або тюремне ув'язнення дитини могли використовуватися лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу (ст. 37 (b) КПД);

Відмовитися від статусних правопорушень, таких як бродяжництво, прогули, втечі та інші дії, які часто є результатом психологічних або соціально-економічних проблем, і реагувати на таку поведінку за допомогою певних заходів, таких як надання ефективної підтримки батькам та / або іншим особам, які їх замінюють¹⁴.

Протягом усього процесу роботи з дитиною – від першого контакту з правоохоронними органами до призначення заходів / втручання – фахівці повинні враховувати вік та обставини дитини. Це вимагає, щоб усі залучені фахівці мали знання про права дитини, її розвиток, динамічне та постійне зростання дітей, про те, що підходить для їх благополуччя, всі форми насильства стосовно дітей, направлення до установ, наявні заходи, включаючи заходи щодо (захисту) дітей, тощо¹⁵.

Діти, які вчиняють правопорушення у віці нижче за встановлений мінімальний вік кримінальної відповідальності (MACR), не можуть бути формально звинувачені та нести відповідальність у кримінальному судочинстві. Держави зобов'язані встановити юридичні гарантії того, що поведіння із такими дітьми буде таким же справедливим та відповідним закону, як і із дітьми на рівні або вище MACR. За даними Комітету з прав дитини, «щодо таких дітей можуть застосовувати спеціальні захисні заходи, якщо це необхідно в їхніх найкращих інтересах» (див. далі розділ 3.2.2 та розділ 4 нижче)¹⁶.

3. Всеосяжна політика у сфері ювенальної юстиції в рамках комплексної системи захисту прав дітей.

3.1. Провідні принципи.

Провідними принципами всеосяжної політики у сфері ювенальної юстиції є загальні принципи, що містяться в статтях 2, 3, 6 та 12 КПД, а також фундаментальні принципи правосуддя стосовно неповнолітніх, викладені у статтях 37 та 40 КПД¹⁷.

¹⁴ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10, «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/10, 25 квітня 2007 р., параграф 9. Див. також Додаток 1 нижче.

¹⁵ Там само, параграф 97.

¹⁶ Там само, параграф 31.

¹⁷ Там само, параграф 5.

3.1.1 Найкращі інтереси дитини (стаття 3 КПД).

Стаття 3 (1) КПД передбачає, що в усіх діях стосовно дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, державними судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Стосовно дітей, які перебувають у конфлікті із законом, це означає, що найкращі інтереси дитини повинні бути першорядними на всіх стадіях процесу та у всіх прийнятих рішеннях. Діти відрізняються від дорослих у своєму фізичному та психологічному розвитку, а також емоційних та освітніх потребах. Така різниця являє собою основу для меншої міри відповідальності дітей, які перебувають у конфлікті з законом, а також причин для окремої системи правосуддя щодо неповнолітніх та іншого ставлення до дітей. Захист найкращих інтересів дитини означає, що поняття покарання та відшкодування у роботі з неповнолітніми правопорушниками мають звільнити дорогу для реабілітації та відновного правосуддя¹⁸. Захист найкращих інтересів дитини також означає, що оточення і обставини життя дитини, а також можливі потреби дитини щодо захисту або допомоги повинні бути оцінені на ранній стадії процесу¹⁹.

Дитина, яка зазнала травми, наприклад, повинна отримувати належне лікування. Держави-учасниці повинні вживати всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою наступного: будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань; тортур чи будь-яких інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження або покарання; чи збройних конфліктів (стаття 39 КПД).

Комітет з прав дитини відзначив, що необхідно поважати «право дітей на те, щоб їхні найкращі інтереси були першорядними в усіх питаннях, що стосуються або впливають на них, особливо якщо вони є жертвами насильства, а також у всіх заходах профілактики»²⁰.

3.1.2. Міждисциплінарний підхід до оцінки та визначення найкращих інтересів дитини.

Різноманітні документи міжнародного та європейського законодавства відносяться до міждисциплінарного підходу щодо оцінювання стосовно найкращих інтересів дитини, включаючи Керівні принципи ООН щодо альтернативного догляду за дітьми (параграфи 57, 70)²¹, Керівні принципи ООН щодо правосуддя у питаннях,

¹⁸ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10, «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/10, 25 квітня 2007 р., параграф 10.

¹⁹ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 14 (2013 рік) стосовно права дитини на те, що її найкращі інтереси повинні бути першорядними (параграф 1 статті 3), Документ ООН CRC/C/GC/14, 29 травня 2013 р., Параграф 76.

²⁰ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 13 (2011 рік) «Право дитини на свободу від будь-яких форм насильства», Документ ООН CRC/C/GC/13, 18 квітня 2011 р., Параграф 3.

²¹ Резолюція 64/142 Генеральної Асамблеї від 24 лютого 2010 року.

що стосуються дітей-жертв та свідків злочинів (параграф 43)²², Зауваження загального порядку № 13 (2011 рік) «Право дитини на свободу від будь-яких форм насильства» (параграфи 50, 56 та 71)²³, Зауваження загального порядку № 14 (2013 рік) стосовно права дитини на те, що її найкращі інтереси повинні бути першорядними (параграф 1 статті 3) (параграфи 47, 64, 76, 94 та 95)²⁴, Директива (ЄС) 2016/800 стосовно процесуальних гарантій для дітей, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальному провадженні (стаття 7)²⁵, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (статті 10-12, 14, 31, 34)²⁶, та Керівні принципи Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитині (параграфи 16-18, 70-72)²⁷.

Комітет з прав дитини рекомендує, наскільки це можливо, залучати міждисциплінарну команду фахівців до оцінки та визначення найкращих інтересів дитини. Вона також потребує участі дитини та батьків або інших осіб, які є несуть відповідальність за дитину за законом, з урахуванням здібностей дитини, що розвиваються (див. розділ 2.2 вище)²⁸.

У Керівних принципах Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитині, передбачено, що "в той час як судові органи є компетентними органами найвищої інстанції та несуть відповідальність за прийняття остаточних рішень, держави-члени повинні, у разі необхідності, вживати узгоджені зусилля для встановлення міждисциплінарних підходів з метою оцінювання найкращих інтересів дитини"²⁹. Пояснювальний меморандум стверджує, що дані Керівні принципи в цілому закликають держави-члени зміцнювати міждисциплінарний підхід у роботі з дітьми (параграф 70). У справах стосовно дітей фахівці повинні отримувати підтримку та поради інших професіоналів із різних дисциплін при прийнятті рішень, які прямо чи опосередковано впливатимуть на теперішнє або майбутнє благополуччя дитини (параграф 71). Міждисциплінарний підхід має особливо важливе значення під час роботи з дітьми, які перебувають у конфлікті з законом. Існуюче та зростаюче розуміння дитячої психології, потреб, поведінки та розвитку не завжди відоме в достатній мірі фахівцям із сфери правоохоронної діяльності (параграф 72).

²² Резолюція 2005/20 Економічної та соціальної ради від 22 липня 2005 р. Див. також Додаток 1 нижче.

²³ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 13 (2011 рік) «Право дитини на свободу від будь-яких форм насильства», Документ ООН CRC/C/GC/13, 18 квітня 2011 р.

²⁴ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 14 (2013 рік) стосовно права дитини на те, що її найкращі інтереси повинні бути першорядними (параграф 1 статті 3), Документ ООН CRC/C/GC/14, 29 травня 2013 р.

²⁵ Директива 2016/800/EU Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2016 р. стосовно процесуальних гарантій для дітей, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальному провадженні. Див. також Додаток 1 нижче.

²⁶ Серія угод Ради Європи (CETS) № 201. Див. також Додаток 1 нижче.

²⁷ Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитині, від 17 листопада 2010 р.

²⁸ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 14 (2013 рік) стосовно права дитини на те, що її найкращі інтереси повинні бути першорядними (параграф 1 статті 3), Документ ООН CRC/C/GC/14, 29 травня 2013 р., Параграф 47.

²⁹ Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитині, прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р., параграф 18. Див. також Додаток 1.

Оцінювання найкращих інтересів дитини, яка перебуває у конфлікті з законом, включає в себе оцінку минулого дитини та потреби дитини у захисту³⁰.

Комітет з прав дитини відзначив те, що:

«Найкращі інтереси дитини в конкретній ситуації вразливості не будуть такими самими, як у всіх дітей у тій же вразливій ситуації. Органи влади та особи, що приймають рішення, повинні враховувати різні види та ступінь уразливості кожної дитини, оскільки кожна дитина є унікальною, і кожна ситуація повинна оцінюватися відповідно до унікальності дитини. Необхідно проводити індивідуалізовану оцінку минулого кожної дитини з моменту народження, з регулярними її переглядами міждисциплінарною командою та рекомендаціями стосовно пристосованого житла під час усього процесу розвитку дитини»³¹.

Наприклад, дитина (в конфлікті із законом), яка отримала травму, має отримати належне лікування (див. Розділ 3.1.1 вище). Обов'язок захищати дітей від насильства (пункт 2 статті 19 КПД) включає ефективну міжгалузеву процедуру направлення. З цією метою фахівці, які працюють в рамках системи захисту дітей, повинні пройти підготовку стосовно міжвідомчого співробітництва та протоколів співпраці. Даний процес передбачає: «(а) колективне міждисциплінарне оцінювання короткострокових і довготермінових потреб дитини, сім'ї та осіб, що піклуються про дитину. Воно пропонує та надає зважену оцінку стосовно поглядів дитини, а також поглядів сім'ї та осіб, що піклуються про дитину; (б) обмін результатами оцінювання з дитиною, сім'єю та особами, що піклуються про дитину; (в) направлення дитини та сім'ї на отримання певного ряду послуг для задоволення цих потреб; і (г) подальший контроль та оцінка адекватності втручання»³².

Керівні принципи щодо судочинства, дружнього дитині, передбачають наступне:

«16. При повній повазі права дитини на приватне та сімейне життя, слід заохочувати тісну співпрацю між різними фахівцями для отримання повного розуміння дитини, а також оцінки її правового, психологічного, соціального, емоційного, фізичного та пізнавального стану.

17. Повинні бути створені загальні рамки оцінки для професіоналів, які працюють з дітьми (наприклад, юристів, психологів, лікарів, поліцейських, співробітників імміграційних органів, соціальних працівників та посередників) під час розглядів або заходів, які стосуються або впливають на дітей, для забезпечення необхідної підтримки тих, хто приймає рішення, дозволяючи їм найкращим чином служити інтересам дітей в даному випадку.

18. При реалізації міждисциплінарного підходу слід поважати професійні правила конфіденційності»³³.

³⁰ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 14 (2013 рік) стосовно права дитини на те, що її найкращі інтереси повинні бути першорядними (параграф 1 статті 3), Документ ООН CRC/C/GC/14, 29 травня 2013 р., параграф 76.

³¹ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 14 (2013 рік) стосовно права дитини на те, що її найкращі інтереси повинні бути першорядними (параграф 1 статті 3), Документ ООН CRC/C/GC/14, 29 травня 2013 р., параграф 76.

³² Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 13 (2011 рік) «Право дитини на свободу від будь-яких форм насильства», Документ ООН CRC/C/GC/13, 18 квітня 2011 р., параграф 50.

³³ Там само, параграф 23.

Індивідуальна оцінка для визначення конкретних потреб.

Стаття 7 Директиви 2016/800/ЄС Європейського Парламенту та Ради про процедурні гарантії щодо захисту дітей, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальних провадженнях, передбачає право на індивідуальну оцінку дітей, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальних провадженнях. Така індивідуальна оцінка повинна виявляти їхні особливі потреби стосовно захисту, освіти, підготовки та соціальної інтеграції, а також визначати, чи, і в якій мірі, потребують вони спеціальних заходів під час кримінального провадження, міру їх кримінальної відповідальності та відповідність конкретного покарання або заходу виховного характеру³⁴.

В такій індивідуальній оцінці, зокрема, враховується особистість та зрілість дитини, економічна, соціальна та сімейна ситуація дитини, а також будь-яка особлива вразливість, яку дитина може мати³⁵.

Індивідуальна оцінка повинна слугувати встановленню та фіксації такої інформації про індивідуальні особливості та обставини дитини, які можуть бути корисними для компетентних органів, коли вони: (а) визначатимуть, чи слід приймати будь-які конкретні заходи, які були б корисними для дитини; (б) оцінюватимуть ступінь доцільності та ефективності будь-яких запобіжних заходів щодо дитини; (в) прийматимуть будь-яке рішення або порядок дій у кримінальному провадженні, у тому числі при винесенні вироку³⁶. Індивідуальна оцінка має проводитися на якомога більш ранній відповідній стадії провадження та до винесення постанови про притягнення до відповідальності. За відсутності індивідуальної оцінки постанова про притягнення до відповідальності може бути представлена за умови, що це відповідає найкращим інтересам дитини, і що індивідуальна оцінка в будь-якому випадку буде доступна на початку розгляду справи у суді³⁷. Індивідуальну оцінку необхідно проводити за умови тісного залучення дитини та за допомогою кваліфікованого персоналу, дотримуючись, наскільки це можливо, міждисциплінарного підходу і залучаючи, де це доречно, особу, що несе батьківську відповідальність, або іншу відповідну дорослу особу та / або спеціалізованого фахівця³⁸.

3.1.3. Повага до поглядів дитини (стаття 12 КПД).

Право дітей бути заслуханими та отримувати належну увагу своїх поглядів слід поважати систематично у всіх процесах прийняття рішень, а розширення їхніх прав і можливостей та участь повинні бути основними у стратегіях та програмах стосовно догляду за дітьми та їхнього захисту³⁹. Для оцінки найкращих інтересів дитині важливо

³⁴ Директива 2016/800/ЄС Європейського Парламенту та Ради про процедурні гарантії щодо захисту дітей, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальних провадженнях. Див. також Додаток 1 нижче.

³⁵ Стаття 7 (2) Директиви 2016/800/ЄС.

³⁶ Стаття 7 (4) Директиви 2016/800/ЄС.

³⁷ Стаття 7 (5, 6) Директиви 2016/800/ЄС.

³⁸ Стаття 7 (7) Директиви 2016/800/ЄС.

³⁹ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 13 (2011 рік) «Право дитини на свободу від будь-яких форм насильства», Документ ООН CRC/C/GC/13, 18 квітня 2011 р., Параграф 13.

включити в неї думку дитини. Діти мають право на інформацію (стаття 17 КПД) та право на висловлювання своїх поглядів та отримання належної уваги до них (стаття 12 (1) КПД). Це включає право бути заслуханою в ході будь-якого судового розгляду, що стосується дитини, і цього необхідно дотримуватися та застосовувати на кожному етапі процесу (пункт 2 статті 12 КПД)⁴⁰. Якщо дитина вирішить бути заслуханою, вона може вирішити бути заслуханою безпосередньо або через представника або відповідний орган. Рекомендується, де це можливо, надавати дитині можливість бути безпосередньо заслуханою у будь-якому провадженні⁴¹.

Відповідно до статті 5 КПД, держави зобов'язані поважати відповідальність, права і обов'язки батьків і у відповідних випадках членів розширеної сім'ї чи общини, опікунів чи інших осіб, що за законом відповідають за дитину, належним чином направляти та консультувати дитину щодо реалізації визнаних цією Конвенцією прав (див. розділ 2.2 вище). Отже, діти мають право на вказівки та консультування. Стаття 5 КПД тісно пов'язана зі статтею 12 КПД. Вказівки та консультування повинні компенсувати брак знань, досвіду та розуміння дитини та обмежені її здібностями, що розвиваються. З часом знання та розуміння дитини постійно зростають, тому вказівки та консультування батьків чи інших осіб, які є відповідальними за дитину за законом, повинні перетворитись на нагадування та поради, а потім – на обмін думками на рівнозначній основі⁴².

У своєму Зауваженні загального порядку № 12 (2009) «Право дитини бути заслуханою», Комітет з прав дитини пропонує практичні рекомендації щодо його впровадження та передбачає п'ять кроків, необхідних для ефективної реалізації права дитини бути заслуханою:

1. Дитина повинна бути поінформована про наступне:

- а) своє право висловлювати свою думку з усіх питань, що стосуються дитини, зокрема в будь-яких судових та адміністративних процесах прийняття рішень;
- б) вплив, який висловлені дитиною погляди матимуть на результат;
- в) можливість спілкування безпосередньо або через представника;
- г) можливі наслідки цього вибору;
- д) що очікувати під час слухання (як, коли і де відбувається слухання, а також з ким) і який вибір дитина може зробити в цьому відношенні.

2. Дитина має бути заслуханою в умовах, що надають можливості та заохочують, так щоб дитина могла бути впевнена, що дорослий бажає вислухати і серйозно розглянути те, що дитина вирішила повідомити. Бажано, щоб дитина була заслуханою не під час відкритого судового засідання, а в умовах конфіденційності.

3. Поглядам дитини необхідно приділяти належну увагу. Якщо дитина здатна формувати свою власну точку зору розумним та незалежним чином, погляди дитини повинні розглядатися як важливий фактор у вирішенні питання.

4. Особа, що приймає рішення, повинна проінформувати дитину про результати процесу та пояснити, яким чином її погляди були прийняті до уваги.

5. Дитина повинна мати можливість реагувати на рішення і має отримати можливість подання скарги та застосувати інші засоби юридичного захисту, коли її права були заслуханою і отримувати належне урахування її поглядів були знехтувані та порушені⁴³.

Дитина має право бути заслуханою безпосередньо, а не тільки через представника або відповідний орган, якщо це є в її найкращих інтересах. Дитина, яка перебуває у конфлікті із законом, повинна бути поінформована не тільки про звинувачення, але також стосовно процесу ювенальної юстиції як такого та можливих заходів. Справедливий судовий розгляд вимагає, щоб дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне

⁴⁰ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 13 (2011 рік) «Право дитини на свободу від будь-яких форм насильства», Документ ООН CRC/C/GC/13, 18 квітня 2011 р., Параграф 12.

⁴¹ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 12 (2009 рік) «Право дитини бути заслуханою», Документ ООН CRC/C/GC/12, 20 липня 2009 р., параграф 35.

⁴² Там само, параграф 84.

⁴³ Там само, параграфи 40-47.

законодавство або обвинувачується в його порушенні, мала можливість ефективно брати участь у судовому розгляді, і її необхідно слід розуміти обвинувачення та можливі наслідки та покарання, щоб направляти законного представника, оспорювати покази свідків, надавати інформацію про події та приймати відповідні рішення щодо доказів, свідчень та заходів (заходу), які можуть бути накладені (див. *Право на справедливий судовий розгляд* (ст. 40 (2) (b) КПД) *нижче в розділі 3.2.6*). Правило 14 мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), передбачає, що судовий розгляд справи необхідно проводити в атмосфері розуміння, що дозволить дитині брати в ньому участь та вільно виражати свою точку зору⁴⁴. Необхідність брати до уваги вік та ступінь зрілості дитини також може потребувати модифікованої зали судового слухання, процедур та практик⁴⁵.

3.1.4. Відсутність дискримінації (стаття 2 КПД).

Держави зобов'язані вживати всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб усі діти, які перебувають у конфлікті з законом, отримували однакове ставлення без жодної дискримінації, включаючи підготовку фахівців та встановлення правил, положень та протоколів про однакове ставлення та забезпечення відновлення порушених прав, засоби правового захисту та компенсації. Особливу увагу слід приділяти поводженню із вразливими групами дітей, включаючи безпритульних дітей, дітей, що належать до расової, етнічної, релігійної або мовної меншини, дітей, котрі є представниками корінного населення, дівчат, діти з обмеженими можливостями та дітей-рецидивістів, які неодноразово вступають в конфлікт із законом. Необхідно вживати заходів для захисту колишніх дітей-правопорушників від дискримінації, наприклад, в отриманні доступу до освіти та роботи, включаючи надання відповідної підтримки та допомоги в їхніх зусиллях щодо реінтеграції у суспільство та проведення громадських кампаній, які наголошують їхнє право відігравати конструктивну роль у суспільстві. Статусні правопорушення за такі дії, як бродяжництво, прогули та втечі, мають бути скасовані. У статті 56 Єр-Рядських Керівних принципів зазначено, що «для запобігання подальшій стигматизації, віктимізації та криміналізації молоді, має бути прийняте законодавство для забезпечення того, що будь-яка дія, яка не вважається правопорушенням або не тягне за собою покарання, якщо її вчинила доросла особа, не має вважатися правопорушенням і не має тягти за собою покарання, якщо її вчинила молода особа»⁴⁶.

3.1.5. Право на життя, виживання та розвиток (стаття 6 КПД).

Право на життя, виживання та розвиток має надихати на розробку ефективної політики та програм профілактики стосовно дітей, що вступають в конфлікт із законом. Більше того, це право повинно спричинити встановлення політики ювенальної юстиції щодо реагування на дітей, які перебувають у конфлікті із законом, таким певним чином, який підтримує розвиток дитини. Стаття 37 (а) КПД

⁴⁴ Резолюція 40/33 Генеральної Асамблеї від 29 листопада 1989 року. Див також Додаток 1 нижче.

⁴⁵ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., параграфи 12, 43-46. Див. також Додаток 1 нижче.

⁴⁶ Там само, параграфи 6-9.

забороняє смертну кару і довічне тюремне ув'язнення, яке не передбачає можливості звільнення. Стаття 37 (б) передбачає, що позбавлення волі, включаючи арешт, затримання та тюремне ув'язнення, повинні використовуватися лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу⁴⁷.

3.1.6. Гідність (ст. 40 (1) КПД).

Невід'ємне право на гідність необхідно поважати і захищати протягом усього процесу. Поводження має зміцнювати повагу дитини до прав людини й основних свобод інших та при цьому враховувати вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею конструктивної ролі в суспільстві. роль у суспільстві. Всі форми насильства над дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, мають бути заборонені та попереджені⁴⁸.

3.2. Основні елементи всеосяжної політики у сфері ювенальної юстиції.

3.2.1. Превенція стосовно дітей, що вступають в конфлікт із законом.

Держави зобов'язані вживати заходів для превенції стосовно дітей, які перебувають у конфлікті із законом. Ці заходи повинні враховувати принципи та права, викладені в КПД, зокрема найкращі інтереси дитини (стаття 3) та права на адекватний рівень життя (стаття 27), здоров'я (стаття 24), освіту (статті 28-29), захист від усіх форм насильства, травмувань або жорстокого поводження (стаття 19), захист від економічної експлуатації (стаття 32) та від сексуальної експлуатації (стаття 34). Такі заходи повинні інтегрувати стандарти, встановлені в Керівних принципах Організації Об'єднаних Націй щодо запобігання злочинності серед неповнолітніх («Ер-Рядські Керівні принципи»). Необхідно зосередити основну увагу на політиці превенції, яка сприятиме успішній соціалізації та інтеграції всіх дітей, зокрема через сім'ю, громаду, групи однолітків, школи, професійну підготовку та роботу⁴⁹.

3.2.2. Мінімальний вік настання кримінальної відповідальності (пункт 3 (а) статті 40 КПД).

Держави зобов'язані встановити мінімальний вік кримінальної відповідальності (MACR), до досягнення якого діти не можуть нести відповідальність в рамках провадження по кримінальній справі (ст. 40 (3) (а) КПД). Встановлення MACR у віці до 12 років не є прийнятним на міжнародному рівні.

⁴⁷ . Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., параграф 11.

⁴⁸ Там само, параграфи 13-14.

⁴⁹ Там само, параграфи 15-21.

Держави можуть встановлювати MACR у віці 12 років. Але вік 12 років є абсолютним мінімумом і низьким рівнем, а держави повинні підвищувати MACR до більш пізнього віку, «наприклад, 14 або 16 років»⁵⁰. Не допускаються жодні винятки стосовно MACR, наприклад, у випадках тяжких правопорушень⁵¹.

Діти, які не досягли MACR, не можуть проходити через систему кримінального правосуддя, а також не можуть бути формально обвинувачені та нести відповідальність в рамках провадження по кримінальній справі. Щодо таких дітей «можуть застосовувати спеціальні захисні заходи, якщо це необхідно в їх найкращих інтересах», таких як заходи освітнього характеру та нагляд з боку соціальних працівників. Направлення до відповідних установ по догляду або захисту дітей може використовуватися лише як крайня міра (пункт 20 статті 3 КПД) (Порівняйте розділ 3.2.7 нижче). Див. також Керівні вказівки ЮНІСЕФ для країн ЦСЄ та СНД щодо ставлення до дітей, які порушили закон, але ще не досягли мінімального віку для можливості переслідування в якості неповнолітнього правопорушника (2010 рік)⁵² та Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо альтернативних варіантів догляду за дітьми⁵³. Див. далі розділ 4 нижче.

3.2.3. Верхнє вікове обмеження для ювенальної юстиції (стаття 40 КПД).

Правила правосуддя щодо неповнолітніх повинні застосовуватися, починаючи з MACR, для всіх осіб, які на момент інкримінованого ним вчинення злочину ще не досягнули 18-річного віку. Держави не можуть, шляхом виключення, дозволяти ставлення до осіб, що не досягли 18-річного віку, як до дорослих. Деякі держави дозволяють застосовувати свої правила ювенальної юстиції щодо осіб віком від 18 до 21 років. Таке застосування не суперечить КПД. Навпаки, воно вважається положенням, яке є більш сприятливим для реалізації прав молодих людей, які перебувають у конфлікті із законом⁵⁴.

⁵⁰ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., параграф 31. Див. також Додаток 1 нижче.

⁵¹ Там само, параграфи 31-34.

⁵² Регіональне бюро ЮНІСЕФ для країн Центральної та Східної Європи / СНД, Керівні вказівки ЮНІСЕФ для країн ЦСЄ та СНД щодо ставлення до дітей, які порушили закон, але ще не досягли мінімального віку для можливості переслідування в якості неповнолітнього правопорушника, березень 2010 року. Див. також розділ 4 нижче.

⁵³ Резолюція 64/142 Генеральної Асамблеї від 24 лютого 2010 року.

⁵⁴ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., параграфи 36-39. Див. також Додаток 1 нижче.

3.2.4. Втручання: заходи щодо поведження з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, без використання судового розгляду (ст. 40 (3) (b) КПД).

Держави зобов'язані встановлювати заходи щодо поведження із дітьми, які перебувають у конфлікті з законом, не вдаючись до використання судового розгляду (тобто використання альтернативних засобів покарання), а також забезпечити повне дотримання прав людини та правових гарантій стосовно дитини при застосуванні альтернативних засобів покарання. Альтернативні засоби покарання мають застосовуватися, але не обмежуватися, стосовно всіх осіб, які вчинили правопорушення незначного характеру та в перший раз. Використання альтернативних засобів покарання запобігає стигматизації та має хороші наслідки для дітей та громадської безпеки, а також є ефективним в плані вартості. Перелік форм альтернативних засобів покарання включає в себе програми на рівні громади, такі як громадські роботи, нагляд та консультування соціальними працівниками або працівниками органу пробації, сімейні зустрічі та інші форми відновного правосуддя, включаючи повернення / компенсацію жертвам. У законі повинні міститися конкретні положення, що вказують у яких випадках використання альтернативних засобів покарання є можливим, а також врегульовувати та розглядати повноваження поліції, прокуратури та / або інших органів щодо прийняття рішень у цьому відношенні. Необхідно запровадити правові гарантії, які б забезпечували, що альтернативні засоби покарання диверсія використовуються лише тоді, коли є переконливі докази того, що дитина здійснила інкриміноване їй правопорушення, дитина вільно і добровільно дала свою згоду, тощо. У випадках, коли компетентний орган порушив кримінальну справу (див. нижче), прокурори або інші відповідальні посадові особи повинні постійно вивчати можливість застосування альтернатив судимості⁵⁵.

3.2.5. Втручання: заходи щодо поведження з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, із використанням судового розгляду (стаття 40 (4) КПД).

У випадках, коли компетентний орган порушив кримінальну справу, слід застосовувати принципи справедливого та неупередженого судового розгляду (див. Розділ 3.2.6 нижче).

Держави зобов'язані забезпечувати наявність широкого різноманіття соціальних та освітніх заходів, включаючи догляд, настанови та постанови про нагляд, консультативні послуги, призначення пробації, виховання у прийомній сім'ї, програми навчання і професійної підготовки. Законодавство має забезпечувати суд / суддю широкий діапазон можливостей, які являють собою альтернативи догляду в умовах спеціалізованої установи. Необхідність забезпечити захист благополуччя та найкращих інтересів дитини та сприяти її реінтеграції повинна перевищувати інші міркування. Позбавлення волі може використовуватися лише як

⁵⁵ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., параграфи 24-27, 68-69. Див. також Додаток 1 нижче.

крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу (пункт 37 (b) КПД) (див. розділ 3.2.7 нижче)⁵⁶.

Європейські правила для неповнолітніх правопорушників, щодо яких застосовуються покарання або заходи, спрямовані на підтримку безпеки та прав неповнолітніх правопорушників, щодо яких застосовуються певні покарання або заходи, а також на сприяння їхньому фізичному, психічному та соціальному благополуччю, коли щодо них застосовуються міри або заходи громадського впливу, або будь-яка форма позбавлення волі⁵⁷.

У своєму Зауваженні загального порядку № 13 (2011 р.) «Право дитини на свободу від будь-яких форм насильства» Комітет з прав дитини зазначає наступне:

«Необхідні також послуги та лікування осіб, що вчиняють насильство, особливо дітей, які його вчиняють. Діти, які агресивно ставляться до інших дітей, часто були позбавлені турботливої сім'ї та громадського середовища. Вони повинні розглядатися як жертви умов свого виховання, які викликають у них відчуття невдоволеності, ненависть та агресію. Освітні заходи повинні мати пріоритет і бути спрямовані на підвищення їх про-соціального ставлення, компетенції та поведінки. В той же час, необхідно досліджувати умови життя таких дітей з метою сприяння їхньому догляду та підтримці, а також підтримці інших дітей у сім'ї та оточенні дитини»⁵⁸.

3.2.6. Право на справедливий судовий розгляд (стаття 40 (2) (b) КПД).

Стаття 40 (2) (b) CRC наводить гарантії, спрямовані на забезпечення справедливого судового розгляду, і передбачає, що:

(б) кожна дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство чи обвинувачується в його порушенні, повинна мати принаймні такі гарантії:

(i) вважатись невинною, доки її вину не буде доведено згідно із законом;

(ii) бути негайно та безпосередньо поінформованою про звинувачення проти неї, а у випадку необхідності, через її батьків чи законних опікунів, також отримувати правову та іншу необхідну допомогу при підготовці та здійсненні свого захисту

(iii) невідкладне прийняття рішення з розглядуваного питання компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом у ході справедливого слухання згідно із законом у присутності адвоката чи іншої відповідної особи і, якщо це не вважається таким, що суперечить найкращим інтересам дитини, зокрема, з урахуванням її віку чи становища її батьків або законних опікунів;

(iv) не бути примушеною давати свідчення або визнавати свою провину; допитувати або просити допитати свідків іншої сторони та забезпечувати, на рівноправних умовах, участь та допит свідків, що виступають на її користь;

⁵⁶ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., параграфи 28-29. Див. також Додаток 1 нижче.

⁵⁷ Рекомендація CM/Res (2008) 11 Комітету міністрів державам-членам стосовно неповнолітніх порушників, щодо яких застосовуються санкції або заходи. Див. також Додаток 1 нижче.

⁵⁸ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 13 (2011 р.) «Право дитини на свободу від будь-яких форм насильства». Док. CRC/C/GC/13, 18 квітня 2011 р., параграф 52.

(v) якщо вважається, що дитина порушила кримінальне законодавство, вона має право на повторний розгляд відповідного рішення та будь-яких вжитих у цьому зв'язку заходів вищим компетентним, незалежним і неупередженим органом влади чи судовим органом згідно із законом;

(vi) отримання безкоштовну допомогу перекладача, якщо дитина не розуміє використовуваної мови чи не розмовляє нею;

(vii) повна повага її особистого життя на всіх стадіях провадження.

Зауваження загального порядку № 10 містять детальні вказівки. З посиланням на пункт 2 (b) (vii) статті 40 КПД, Комітет наголошує на обов'язку захищати конфіденційність інформації стосовно особистого життя дитини на протязі всього процесу ювенального правосуддя, не допускаючи публікації будь-якої інформації, яка могла б призвести до ідентифікації дитини. Всі документи та записи стосовно дитини мають бути суворо конфіденційними і не повинні використовуватися під час подальшого провадження у справах щодо дорослих. Слід також згадати про Директиву Європейського Парламенту та Ради № 2016/800/ЄС стосовно процесуальних гарантій для дітей, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальному провадженні (див. Додаток 1).

3.2.7. Позбавлення волі (статті 37 (b) - (d) КПД).

Стаття 37 КПД містить провідні принципи використання позбавлення волі, процесуальні права кожної дитини, позбавленої волі, а також положення щодо поводження та умов для дітей, позбавлених волі. Відповідно до статей 37 (b) - (d), позбавлення волі включає арешт та будь-яку форму тримання під вартою, тюремне ув'язнення та розміщення у місцях позбавлення волі. Визначення поняття позбавлення волі відповідно до КПД впливає з положення Правил Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених свободи ("Гаванські правила"): будь-які форми тримання під вартою, або тюремне ув'язнення, або розміщення особи в державній чи приватній установі позбавлення волі, з якої ця особа не має дозволу виходити за своїм бажанням, на підставі рішення будь-якого судового, адміністративного чи іншого державного органу⁵⁹.

Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно з законом та використовуються лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу. Жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином (стаття 37 (b) КПД).

Держави повинні приймати належні законодавчі та інші заходи для зменшення використання досудового утримання під вартою. Закон повинен чітко визначати умови, необхідні для прийняття рішення щодо необхідності розміщення або тримання дитини у місцях досудового утримання під вартою. Тривалість періоду досудового утримання під вартою має бути обмежена законом та підлягає регулярному перегляду. Рішення щодо досудового утримання під вартою повинні прийматися компетентним, незалежним та неупередженим органом влади або судовим органом. Дитина має отримувати юридичну чи іншу відповідну допомогу.

Стаття 37 (d) КПД містить такі процесуальні права: «Кожна дитина, позбавлена волі, має право на негайний доступ до правової та іншої відповідної

⁵⁹ Резолюція 45/113 Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1990 року. Див також Додаток 1 нижче.

допомоги, а також право оспорювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і неупередженим органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії». Кожна дитина, яка була заарештована та позбавлена свободи, має постати перед компетентним органом влади для перевірки законності такого позбавлення волі (або його продовження) протягом 24 годин. Право оскаржувати законність позбавлення волі включає не лише право на оскарження, а й право на доступ до суду або іншого компетентного, незалежного та неупередженого органу влади чи судового органу у випадках, коли позбавлення волі є адміністративним рішенням, наприклад, поліції, прокуратури та іншого компетентного органу. Право на оперативне рішення означає, що рішення має бути винесено якомога швидше, наприклад, в межах або не пізніше двох тижнів після його оскарження.

Кожна дитина, позбавлена волі, має бути відокремлена від дорослих (ст. 37 (с) КПД). Жодна дитина, позбавлена волі, не має направлятися на утримання у в'язниці чи іншому закладі для дорослих. Дозволений виняток стосовно відокремлення дітей від дорослих, зазначений у статті 37 (с) КПД, «якщо тільки не вважається, що в найкращих інтересах дитини цього не слід робити», необхідно тлумачити у вузькому сенсі. Держави повинні створювати окремі установи для дітей, позбавлених волі, які включають певний, орієнтований на дітей персонал, співробітників, політики та практики. Кожна дитина, позбавлена волі, має право підтримувати зв'язок із своєю сім'єю шляхом листування та побачень. Щоб полегшити побачення, дитина повинна направлятися до установи, максимально наближеної до місця проживання її родини.

Держави повинні повністю забезпечувати імплементацію правил Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених свободи, прийнятих Генеральною Асамблеєю в її резолюції 45/113 від 14 грудня 1990 року, і враховувати Мінімальні стандартні правила стосовно поводження з ув'язненими. У всіх випадках позбавлення волі необхідно дотримуватись наступних принципів і правил:

- Діти повинні мати фізичне середовище та приміщення, які відповідають реабілітаційним цілям їх розміщення в установі стаціонарного типу; також слід враховувати їх потреби стосовно конфіденційності приватного життя, сенсорні стимули, можливості спілкуватися з однолітками та займатися спортом, фізичними вправами, мистецтвом та іншими видами діяльності, пов'язаними із дозволями;
- Кожна дитина у віці обов'язкового шкільного навчання має право на освіту, яка відповідає її потребам та здібностям і призначена для підготовки її повернення до суспільства; крім того, кожна дитина повинна, у відповідних випадках, отримувати професійне навчання стосовно професій, які з великою ймовірністю допоможуть підготувати її до майбутньої роботи;
- Персонал такої установи повинен сприяти і полегшувати часті контакти дитини з широким колом осіб, включаючи спілкування з її родиною, друзями та іншими особами або представниками зовнішніх організацій з доброю репутацією, а також можливості для дитини відвідувати її домівку та сім'ю;
- Обмеження або сила можуть застосовуватися лише тоді, коли дитина створює неминучу загрозу для нанесення шкоди собі або іншим особам, і лише тоді, коли всі інші засоби контролю були вичерпані. Використання обмежень або

сили, включаючи фізичні, механічні та медичні обмеження, має знаходитися під чітким та безпосереднім контролем лікаря та / або психолога. Їх ніколи не можна використовувати як засіб покарання. Персонал установи повинен проходити підготовку з відповідних стандартів, а працівники персоналу, які використовують обмеження або силу в порушення норм і стандартів, мають бути належним чином покарані;

- Будь-які заходи дисциплінарного характеру повинні відповідати принципу поваги до гідності неповнолітнього та фундаментальним цілям інституційного догляду; заходи дисциплінарного характеру, які не відповідають положенням статті 37 КПД, мають бути суворо заборонені, включаючи тілесне покарання, направлення до темниці, закрите чи одиночне ув'язнення або будь-яке інше покарання, яке може спричинити шкоду фізичному чи психічному здоров'ю або благополуччю дитини;

- Кожна дитина повинна мати право подавати запити чи скарги, без цензури щодо їх змісту, до центральної адміністрації, судового органу або іншого відповідного незалежного органу та бути негайно поінформованою про реакцію на них; діти повинні знати про такі механізми і мати легкий доступ до них;

Незалежні та кваліфіковані інспектори повинні мати повноваження проводити інспекції на регулярній основі та здійснювати незаплановані інспекції за власною ініціативою; вони повинні приділяти особливу увагу проведенню бесід з дітьми в установах, в умовах конфіденційності⁶⁰.

3.3. Організація ювенальної юстиції.

Держави зобов'язані створювати ефективну організацію відправлення ювенального правосуддя та комплексну систему ювенальної юстиції. У статті 40 (3) КПД зазначено, що «Держави-учасниці прагнуть сприяти встановленню законів, процедур, органів та установ, що мають можливість безпосередньо застосовуватися та використовуватися щодо дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, обвинувачуються чи визнаються винними в його порушенні». Якими повинні бути основні Положення цих законів та процедур, описано вище.

За даними Комітету, комплексна система ювенальної юстиції включає наступне:

- а) Спеціалізовані підрозділи в складі поліції, органів юстиції, судової системи та прокуратури;

- б) Суди у справах неповнолітніх або як окремі підрозділи, або як частина існуючих регіональних / районних судів. У випадках, коли це практично неможливо здійснити, держави повинні забезпечувати призначення спеціалізованих суддів чи мирових суддів для розгляду справ стосовно неповнолітніх;

- в) Спеціалізовані захисники або інші представники, які надають правову або іншу відповідну допомогу дитині;

- г) Спеціалізовані послуги, такі як пробація, консультаційні послуги або нагляд, разом із спеціалізованими установами, включаючи центри виправного впливу у

⁶⁰ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., параграфи 78-89. Див. також розділ 1 нижче.

денний час та заклади інтернатного типу для догляду та лікування неповнолітніх правопорушників;

е) Ефективна координація діяльності всіх цих спеціалізованих підрозділів, служб та установ;

є) Належна та систематична підготовка усіх залучених фахівців, у тому числі в правоохоронних органах та судовій системі. Така підготовка повинна включати інформацію про КПД, соціальні та інші причини злочинності неповнолітніх, психологічні та інші аспекти розвитку дітей, з особливим акцентом на дівчат та дітей, що належать до меншин чи корінних народів, культуру та тенденції у світі молоді, динаміку групової діяльності та наявні заходи, що стосуються дітей, які перебувають у конфлікті з кримінальним законом, зокрема заходи, які передбачають можливість уникнення судового провадження;

ж) Систематичний збір розрізнених даних та регулярні оцінки практики відправлення правосуддя щодо неповнолітніх.

4. Діти, які перебувають у конфлікті із законом і не досягли мінімального віку настання кримінальної відповідальності.

4.1. Вступ.

Дана глава пропонує більш глибоке описання прав на захист для дітей, які не досягли мінімального віку кримінальної відповідальності (MACR) і які вступають в конфлікт із законом. Діти, які вчиняють правопорушення у віці нижче за встановлений мінімальний вік кримінальної відповідальності (MACR), не можуть бути формально обвинувачені та нести відповідальність в рамках провадження по кримінальній справі. Держави зобов'язані встановити юридичні гарантії того, що поводження із такими дітьми буде таким же справедливим та відповідним закону, як і з дітьми на рівні або вище MACR⁶¹. За даними Комітету з прав дитини, «щодо таких дітей можуть застосовувати спеціальні захисні заходи, якщо це необхідно в їхніх найкращих інтересах»⁶².

У документах міжнародного та європейського законодавства існує дуже мало положень, що явно стосуються дітей, які не досягли мінімального віку кримінальної відповідальності і перебувають у конфлікті із законом. Одне з найважливіших положень - це стаття 40 (3) (а) Конвенції про права дитини (КПД), яка містить зобов'язання держав встановити мінімальний вік, «нижче якого діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство». Це зобов'язання обговорюється в розділі 4.2. нижче. Розділ 4.3. стосується практичного реагування на справи із дітьми, які не досягли мінімального віку кримінальної відповідальності і

⁶¹ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., Параграф 33.

⁶² Там само, параграф 31.

вступають в конфлікт із законом. Далі розділ 4.4. стосується державних зобов'язань, а розділ 4.5. – захисту та догляд за дітьми, які не досягли мінімального віку кримінальної відповідальності і вступають в конфлікт із законом.

Глава завершується деякими основними принципами, яких слід дотримуватися у підході до дітей, які не досягли MACR і вступають в конфлікт із законом.

4.2. Встановлення мінімального віку настання кримінальної відповідальності (Стаття 40 (3) (а) КПД).

Держави зобов'язані встановити мінімальний вік кримінальної відповідальності (MACR), за яким діти не можуть бути відповідальними за процедуру кримінального права (ст. 40 (3) (а) КПД). Встановлення MACR у віці до 12 років не є прийнятним на міжнародному рівні. Держави можуть встановлювати MACR у віці 12 років. Але вік 12 років є абсолютним мінімумом і низьким рівнем, а держави повинні підвищувати MACR до більш пізнього віку, «наприклад, 14 або 16 років»⁶³. Не допускаються жодні винятки стосовно MACR, наприклад, у випадках тяжких правопорушень⁶⁴. Діти, які не досягли MACR, не можуть проходити через систему кримінального правосуддя, а також не можуть бути формально обвинувачені та нести відповідальність в рамках провадження по кримінальній справі. Щодо таких дітей «можуть застосовувати спеціальні захисні заходи, якщо це необхідно в їхніх найкращих інтересах», такі як заходи освітнього характеру та нагляд з боку соціальних працівників. Направлення до відповідних установ по догляду або захисту дітей може використовуватися лише як крайня міра (пункт 20 статті 3 КПД) (Порівняйте розділ 3.2.7 вище). *Див. також Керівні вказівки ЮНІСЕФ для країн ЦСЄ та СНД щодо ставлення до дітей, які порушили закон, але ще не досягли мінімального віку для можливості переслідування в якості неповнолітнього правопорушника* (2010 рік) (див. Розділ 4.5 нижче)⁶⁵ та Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо альтернативних варіантів догляду за дітьми⁶⁶. Комітет з прав дитини наводить рекомендації щодо інтерпретації статті 40 (3) (а) КПД у параграфах 30-35 його Зауважень загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх»⁶⁷. Стаття 40 (3) (а) КПД передбачає, що «держави-учасники прагнуть сприяти ... встановленню мінімального віку, нижче якого діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство». Вона не містить певного конкретного віку.

⁶³ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., Параграф 31. Див. також Додаток 1 нижче.

⁶⁴ Там само, параграфи 31-34.

⁶⁵ Регіональне бюро ЮНІСЕФ для країн Центральної та Східної Європи / СНД, Керівні вказівки ЮНІСЕФ для країн ЦСЄ та СНД щодо ставлення до дітей, які порушили закон, але ще не досягли мінімального віку для можливості переслідування в якості неповнолітнього правопорушника, березень 2010 року.

⁶⁶ Резолюція 64/142 Генеральної Асамблеї від 24 лютого 2010 року.

⁶⁷ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р.

Вік.

Комітет зазначає, що встановлення MACR у віці до 12 років не є прийнятним на міжнародному рівні. Держави можуть встановлювати MACR у віці 12 років. Але вік 12 років є абсолютним мінімумом і низьким рівнем, а держави повинні підвищувати MACR до більш пізнього віку, «наприклад, 14 або 16 років»⁶⁸. MACR на рівні 14 років встановлений у чотирьох країнах, що беруть участь у програмі «Зміцнення системи захисту прав дітей стосовно дітей, які перебувають у конфлікті із законом» під егідою «Матра». Даний вік відповідає положенням КПД.

Комітет посилається на правило 4 Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»). Правило 4 передбачає, що держави не можуть встановлювати MACR «на занадто низькому віковому рівні, беручи до уваги факти емоційної, розумової та інтелектуальної зрілості»⁶⁹. Коментар до правила 4 говорить про наступне:

«Мінімальний вік кримінальної відповідальності значно відрізняється внаслідок історії та культури. Сучасний підхід полягає в тому, щоб розглянути, чи може дитина реагувати на морально-психологічні компоненти кримінальної відповідальності; тобто, чи може дитина, завдяки своєму індивідуальному розпізнаванню та розумінню, нести відповідальність за істотно антисоціальну поведінку. Якщо вік кримінальної відповідальності зафіксований на занадто низькому рівні, або якщо нижня вікова планка взагалі відсутня, поняття відповідальності стане безглуздим. Взагалі, існує тісний зв'язок між поняттям відповідальності за злочинну поведінку або кримінальну поведінку та іншими соціальними правами та обов'язками (такими як сімейний стан, цивільне повноліття, тощо). Саме тому необхідно докладати зусиль для узгодження обґрунтованого мінімального віку, який може застосовуватися на міжнародному рівні»⁷⁰.

Значення MACR.

Комітет пояснює, що поняття мінімального віку відповідно до статті 40 (3) (а) КПД має наступний зміст:

- Діти на рівні MACR або вище на момент вчинення злочину, але молодше 18 років, можуть бути формально обвинувачені та нести відповідальність в рамках провадження по кримінальній справі. Таке провадження, включаючи кінцевий результат для дитини, має повністю відповідати принципам та відповідним положенням КПД, які більш детально викладені у Зауваженнях загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх».
- Діти, які вчиняють правопорушення у віці нижче за MACR, не можуть нести відповідальність в рамках провадження по кримінальній справі. Навіть (дуже) маленькі діти мають здатність порушувати кримінальне законодавство, але, якщо вони вчиняють правопорушення у віці, молодшому за MACR, незаперечне

⁶⁸ Там само, параграфи 32-33.

⁶⁹ Резолюція 40/33 Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року. Див. також Додаток 1, розділ 1.2.

⁷⁰ Там само.

твердження полягає в тому, що вони не можуть бути формально обвинувачені та нести відповідальність в рамках провадження по кримінальній справі.

Комітет додає, що стосовно дітей, які вчиняють правопорушення у віці, нижчому за MACR, «можуть застосовувати спеціальні захисні заходи, якщо це необхідно в їхніх найкращих інтересах»⁷¹. Комітет не деталізує зміст цього зобов'язання держав-учасниць. Комітет продовжує, вимагаючи від держав-учасниць надавати в своїх доповідях докладну інформацію про поведження з дітьми, які не досягли мінімального віку кримінальної відповідальності і вступають в конфлікт із законом, включаючи наявні правові гарантії для забезпечення того, що поведження із такими дітьми буде таким же справедливим та відповідним закону, як і з дітьми на рівні або вище MACR:

«Більш високий MACR, наприклад, 14 або 16 років, сприяє роботі системи правосуддя щодо неповнолітніх, яка, відповідно до статті 40 (3) (b) КПД [щодо заміни кримінального покарання альтернативними видами покарання] стосується дітей, що перебувають у конфлікті з законом, без необхідності звертатися до судового провадження, за умови повного дотримання прав людини та правових гарантій дитини. У зв'язку з цим державам-учасницям слід надавати Комітету в своїх доповідях докладну інформацію про поведження з дітьми, які не досягли рівня MACR, встановленого в їхньому законодавстві, коли їх визнають винними у скоєнні кримінального правопорушення, або підозрюють або звинувачують у його скоєнні, а також які правові гарантії є в наявності для забезпечення того, що поведження із такими дітьми буде таким же справедливим та відповідним закону, як і з дітьми на рівні або вище MACR»⁷².

4.3. Практичне реагування на справи із дітьми, які вступають у конфлікт із законом і не досягли мінімального віку настання кримінальної відповідальності.

Згідно з дослідженнями, правопорушення, скоєні дітьми у віці до 12 років, складають незначну частку від загальної кількості скоєних правопорушень, і, як правило, ці правопорушення не є серйозними чи насильницькими. Однак діти, які починають вчиняти делінквентні дії у віці від 7 до 12 років, у два-три рази частіше стають правопорушниками, які скоюють небезпечні, насильницькі та систематичні злочини, у порівнянні із дітьми, які починають вчиняти правопорушення у більш старшому віці⁷³. Це підкреслює важливість належного реагування, яке відповідає найкращим інтересам цих дітей, а також коротко- та довгостроковим інтересам суспільства в цілому⁷⁴. Таким чином, системи захисту дітей та правосуддя повинні бути інклюзивними для всіх дітей, які перебувають у конфлікті із законом,

⁷¹ Резолюція 40/33 Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року. Див. також Додаток 1, розділ 1.2.

⁷² Там само.

⁷³ Дон Сіпрайані, «Права дітей та мінімальний вік кримінальної відповідальності: глобальна перспектива», Ashgate Publishing, Farnham, 2009, глава 6.

⁷⁴ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., параграф 3.

включаючи тих дітей, які не досягли віку кримінальної відповідальності (див. розділ 2.1. вище).

Як зазначено вище в розділах 4.1. та 4.2., (дуже) маленькі діти, якщо вони вчиняють будь-яке правопорушення у віці, молодшому за встановлений MACR, не можуть бути формально обвинувачені та нести відповідальність в рамках провадження по кримінальній справі. Щодо таких дітей можуть застосовувати спеціальні захисні заходи, якщо це необхідно в їхніх найкращих інтересах⁷⁵. Держави повинні встановлювати правові гарантії для забезпечення того, що поводження із такими дітьми буде таким же справедливим та відповідним закону, як і з дітьми на рівні або вище MACR⁷⁶. Реагування на справи із дітьми, які вступають у конфлікт із законом і не досягли мінімального віку настання кримінальної відповідальності, є проблемою у багатьох країнах, і, більше того, «найпоширеніший результат у всьому світі, здається, ці відсутність певного систематичного реагування на таких дітей»⁷⁷. У деяких країнах головною відповіддю на такі справи є позбавлення волі, орієнтоване виключно на покарання за правопорушення. Така відповідь законодавчо класифікується за процедурами цивільного судочинства як заходи стосовно благополуччя, догляду, захисту або освіти. Такі процедури не мають належних процесуальних гарантій, а адміністративні органи, такі як Комісії у справах неповнолітніх та Комісії з питань неповнолітніх, можуть вимагати позбавлення волі в спеціальних виправних школах, спеціальних навчальних закладах, установах перевиховання, тощо⁷⁸.

У деяких країнах вважається, що у держави є мало, або немає зовсім, підстав для втручання у справи, оскільки такі діти не несуть відповідальності за свої порушення кримінального законодавства. Реагування держави варіюється від «смиреного визнання неієздатності» до «звільнення із дисциплінарним зауваженням або попередженням з боку поліції»⁷⁹.

Перелік основних проблем, виявлених Регіональним бюро ЮНІСЕФ для країн Центральної та Східної Європи та СНД, включає наступне: відсутність систематичного реагування; відсутність доступу до процесуальних гарантій правосуддя або еквівалентних гарантій; поширеність позбавлення батьківського піклування та направлення до закладів інтернатного типу на підставі адміністративного рішення, а також на потенційно тривалий період часу⁸⁰.

⁷⁵ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., параграф 31

⁷⁶ Там само, параграф 33.

⁷⁷ Дон Сіпрайані, «Права дітей та мінімальний вік кримінальної відповідальності: глобальна перспектива», Ashgate Publishing, Farnham, 2009, с. 269.

⁷⁸ Там само, с. 261.

⁷⁹ Регіональне бюро ЮНІСЕФ для країн Центральної та Східної Європи / СНД, Керівні вказівки ЮНІСЕФ для країн ЦЄ та СНД щодо ставлення до дітей, які порушили закон, але ще не досягли мінімального віку для можливості переслідування в якості неповнолітнього правопорушника, березень 2010 року, с. 5.

⁸⁰ Там само.

Позитивна практика.

Велика кількість досліджень показують, що передові практики у сфері (систематичного) реагування на справи із дітьми, які вступають у конфлікт із законом і не досягли мінімального віку настання кримінальної відповідальності, включають в себе певні модельні універсальні програми для профілактики правопорушень серед неповнолітніх для всіх дітей, а також програми ранньої ідентифікації та (не каральні та не пов'язані із позбавленням волі) програми втручання для індивідуального реагування на справи із дітьми, які скоїли правопорушення і не досягли при цьому віку MACR. Було доведено, що заходи втручання, спрямовані на батьків, домашнє та шкільне середовище, є найбільш ефективними. Такі методи включають програми денного догляду та дошкільні програми, програми допомоги вдома, навчання батьків, догляд у тимчасовій прийомній сім'ї, багатосистемну терапію, навчання щодо пізнавальних та поведінкових навичок, програми розвитку соціальної компетентності, а також втручання, направлені на зміну соціального контексту школи⁸¹.

4.4. Захист та піклування про дітей, які не досягли мінімального віку настання кримінальної відповідальності і вступають у конфлікт із законом.

В наступному розділі інформація, наведена вище в главах 2 та 3, розглядається саме з точки зору прав дітей, які не досягли віку MACR і вступають у конфлікт із законом.

4.4.1. Зобов'язання держав.

Відповідно до пояснення вище у розділі 4.2., згідно з положеннями КПД, держави зобов'язані забезпечувати наступне:

а) Діти, які не досягли MACR, не можуть проходити через систему ювенальної юстиції / кримінального правосуддя, а також не можуть бути формально обвинувачені та нести відповідальність в рамках провадження по кримінальній справі.

б) Наявність правових гарантій, включаючи належні правові процедури, для забезпечення того, що поводження із дітьми, які не досягли MACR, буде таким же справедливим та відповідним закону, як і з дітьми на рівні або вище MACR.

в) Діти, які вчиняють правопорушення у віці, що є нижчим за MACR, отримують, при необхідності, задля їхніх найкращих інтересів, відповідні заходи втручання, спрямовані на виправлення їхньої поведінки. Такі заходи втручання можуть включати заходи освітнього характеру, нагляд з боку соціальних працівників та інші альтернативи інституціонального догляду. Розміщення в закладах інституціонального догляду може використовуватися лише як крайній захід (статті 37 (b) та 20 (3) КПД).

⁸¹ Дон Сіпрайані, «Права дітей та мінімальний вік кримінальної відповідальності: глобальна перспектива», Ashgate Publishing, Farnham, 2009, Глава 6. Див. також Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо запобігання злочинності серед неповнолітніх («Ер-Ріядські Керівні принципи»).

4.4.2. Дитина в центрі.

Комплексна система захисту дітей:

- розміщує дитину в центрі системи;
- ставить найкращі інтереси дитини в основу системи;
- працює над сприянням, захистом та реалізацією прав дітей на захист, як це передбачено в Конвенції про права дитини;
- приділяє особливу увагу правам на захист вразливих груп, таких як діти, позбавлені волі, та діти, які перебувають у конфлікті з законом; і
- забезпечує, щоб всі основні учасники та системи – освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, правосуддя, громадянське суспільство, громада та сім'я – діяли узгоджено для захисту та підтримки дітей (див. Розділ 2.1. вище).

Комплексна система захисту дітей приділяє особливу увагу захисту вразливих груп, таких як діти, які не досягли віку MACR і вступають у конфлікт із законом⁸².

Держави зобов'язані забезпечувати дитині такий захист та догляд, які є необхідними для її благополуччя, враховуючи права та обов'язки її батьків, законних опікунів чи інших осіб, які є відповідальними за дитину за законом. З цією метою держави повинні вживати всіх відповідних законодавчих та адміністративних заходів, в тому числі для захисту дітей, які перебувають у конфлікті із законом і не досягли віку MACR (статті 3 (2) КПД).

Держави зобов'язані вживати заходів для запобігання вступу (малих) дітей у конфлікт із законом. Ці заходи повинні враховувати принципи та права, викладені в КПД, зокрема найкращі інтереси дитини (стаття 3) та права на адекватний рівень життя (стаття 27), здоров'я (стаття 24), освіти (статті 28-29), захист від усіх форм насильства, травмувань або жорстокого поводження (стаття 19), захист від економічної експлуатації (стаття 32) та від сексуальної експлуатації (стаття 34). Такі заходи повинні інтегрувати стандарти, встановлені в Керівних принципах Організації Об'єднаних Націй щодо запобігання злочинності серед неповнолітніх («Ер-Ріядські Керівні принципи»). Необхідно зосередити основну увагу на політиці превенції, яка сприятиме успішній соціалізації та інтеграції всіх дітей, зокрема через сім'ю, громаду, групи однолітків, школи, професійну підготовку та роботу.

4.4.3. Сім'я.

Як було зазначено вище у розділі 2.2., батьки або, у відповідних випадках, законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини (пункт 1 статті 18 КПД). Держави-учасниці повинні поважати відповідальність, права і обов'язки батьків або, у відповідних випадках, членів розширеної сім'ї чи громади, як це передбачено місцевими звичаями, законних опікунів чи інших осіб, що за законом відповідають за дитину, щодо забезпечення можливості належним чином направляти і орієнтувати дитину для реалізації визначених Конвенцією прав і робити це згідно зі здібностями дитини, що розвиваються (стаття 5 КПД). Держави

⁸² Рада Європи, Комплексна стратегія проти насильства, на <https://rm.coe.int/168046d3a0>.

несе відповідальність за допомогу батькам, які потребують підтримки. Держави зобов'язані надавати належну допомогу батькам і законним опікунам у виконанні ними своїх обов'язків щодо виховання дітей (пункт 2 статті 18 КПД).

Превалювання позбавлення батьківського піклування та направлення до закладів інтернатного типу на підставі адміністративного рішення, а також на потенційно тривалий період часу було визначено регіональним офісом ЮНІСЕФ для країн ЦСЄ та СНД однією з основних проблем у реагуванні на дітей, які не досягли віку MACR і вступають в конфлікт із законом (див. Розділ 4.3. вище). Коли батьки або інші особи, що несуть відповідальність за дитину за законом, не здатні (достатньо) піклуватися про дитину, держава має зобов'язання втрутитися у справу. Відокремлення дитини від її батьків завжди є крайньою мірою⁸³. Держави зобов'язані забезпечувати, щоб дитина не була розлучена із своїми батьками проти своєї волі, за винятком випадків, коли компетентні органи, згідно з судовим рішенням, визначають, відповідно до чинного законодавства та процедур, що таке розлучення є необхідним для найкращих інтересів дитини (пункт 1 статті 9 КПД)⁸⁴. Сім'я є природним середовищем для зростання, благополуччя та захисту дітей. Тому зусилля повинні, перш за все, бути спрямовані на те, щоб надати дитині можливість залишатися під піклуванням своїх батьків або, у певних випадках, інших близьких членів родини⁸⁵ для зростання, благополуччя та захисту дітей. Тому зусилля повинні, перш за все, бути спрямовані на те, щоб надати дитині можливість залишатися під піклуванням своїх батьків або, у певних випадках, інших близьких членів родини⁸⁶ (див. Розділ 2.2. вище). Роль батьків чи інших осіб, які є відповідальними за дитину за законом, є дуже важливою, особливо у випадках з дітьми, які проявляють проблематичну поведінку.

Саме тому батьки та дитина повинні бути залучені до прийняття рішення про реагування на скоєне правопорушення (див. Розділ 4.6. нижче).

4.4.4. Міждисциплінарний підхід до оцінки та визначення найкращих інтересів дитини.

Що стосується будь-якого рішення, яке впливає на дитину – в даному випадку це дитина, яка не досягла віку MACR і вчинила правопорушення, – першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (пункт 1 статті 3 КПД). Захист найкращих інтересів дитини також означає, що оточення і обставини життя дитини, а також можливі потреби дитини щодо захисту або допомоги повинні бути оцінені за допомогою індивідуальної оцінки⁸⁷. Дитина,

⁸³ Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо альтернативних варіантів догляду за дітьми, резолюція 64/142 Генеральної Асамблеї від 24 лютого 2010 р., параграф 14.

⁸⁴ Порівняйте статтю 8 Європейської конвенції з прав людини; Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо альтернативних варіантів догляду за дітьми, резолюція 64/142 Генеральної Асамблеї від 24 лютого 2010 р., параграф 3.

⁸⁵ Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо альтернативних варіантів догляду за дітьми, резолюція 64/142 Генеральної Асамблеї від 24 лютого 2010 р., параграф 3.

⁸⁶ Там само, параграф 3.

⁸⁷ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 14 (2013 рік) стосовно права дитини на те, що її найкращі інтереси повинні бути першорядними), Док. ООН/CRC/GC/14, 29 травня 2013 р., параграф 76.

яка зазнала травми, наприклад, повинна отримувати належне лікування. Держави-учасниці повинні вживати всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою наступного: будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань; тортур чи будь-яких інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження або покарання; чи збройних конфліктів (стаття 39 КПД) (див. розділ 3.1.1. вище).

Комітет з прав дитини рекомендує, наскільки це можливо, залучати міждисциплінарну команду фахівців до оцінки та визначення найкращих інтересів дитини (див. Розділ 3.1.2. вище). Вона також потребує участі дитини та батьків або інших осіб, які є несуть відповідальність за дитину за законом, з урахуванням здібностей дитини, що розвиваються⁸⁸. Найкращі інтереси дитини в конкретній ситуації вразливості не будуть такими самими, як у всіх дітей у тій же вразливій ситуації. Органи влади та особи, що приймають рішення, повинні враховувати різні види та ступінь уразливості кожної дитини, оскільки кожна дитина є унікальною, і кожна ситуація повинна оцінюватися відповідно до унікальності дитини – і в даному випадку це (дуже) маленькі діти, які вчинили правопорушення.

4.4.5. Повага до поглядів дитини.

Право дітей бути заслуханими та отримувати належну увагу своїх поглядів слід поважати систематично у всіх процесах прийняття рішень, а розширення їхніх прав і можливостей та участь повинні бути основними у стратегіях та програмах стосовно догляду за дітьми та їхнього захисту⁸⁹. Для оцінки найкращих інтересів дитині важливо включити в неї думку дитини. Діти мають право на інформацію (стаття 17 КПД) та право на висловлювання своїх поглядів та отримання належної уваги до них (стаття 12 (1) КПД). Це включає право бути заслуханою в ході будь-якого судового розгляду, що стосується дитини, і цього необхідно дотримуватися та застосовувати на кожному етапі процесу (пункт 2 статті 12 КПД)⁹⁰. Якщо дитина вирішить бути заслуханою, вона може вирішити бути заслуханою безпосередньо або через представника або відповідний орган. Рекомендується, де це можливо, надавати дитині можливість бути безпосередньо заслуханою у будь-якому провадженні (див. Розділ 3.1.3. вище)⁹¹.

4.5. Принципи, яких необхідно дотримуватися.

Керівні вказівки ЮНІСЕФ для країн ЦСЄ та СНД щодо ставлення до дітей, які порушили закон, але ще не досягли мінімального віку для можливості

⁸⁸ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 14 (2013 рік) стосовно права дитини на те, що її найкращі інтереси повинні бути першорядними), Док. ООН/CRC/GC/14, 29 травня 2013 р., параграфи 47,94.

⁸⁹ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 13 (2011) «Право дитини на свободу від будь-яких форм насильства», Док. ООН CRC/C/GC/13, 18 квітня 2011 року, параграф 3.

⁹⁰ Там само, параграф 12.

⁹¹ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 12 (2009) «Право дитини бути заслуханою», Док. ООН CRC/C/GC/12, 20 липня 2009 року, параграф 35.

переслідування в якості неповнолітнього правопорушника, березень 2010 року, параграфи 5-7.

«Принципи, яких необхідно дотримуватися.

1. Обов'язки стосовно роботи із неповнолітніми дітьми з моменту їх затримання повинні бути чітко визначені, відомі та прийняті всіма зацікавленими сторонами. В ідеалі це включатиме розробку критеріїв та прозорої процедури нагляду за процесом передачі, що застосовується поліцією; а також встановлення юридично зобов'язуючої співпраці між поліцією та сферою соціальних служб, згідно з якою останні несуть безпосередню відповідальність за неповнолітніх дітей, які вступають в контакт з працівниками правоохоронних органів.

2. Будь-який співробітник правоохоронних органів, а не тільки спеціально підготовлена поліція у справах неповнолітніх, може вступати в контакт з неповнолітніми дітьми, які порушили закон. Саме тому всі співробітники правоохоронних органів повинні пройти навчання щодо того, як працювати з дітьми після затримання, і мають бути повною мірою поінформованими стосовно процедур, яких необхідно дотримуватися для передачі відповідальності.

3. Необхідно на систематичній основі враховувати найбільш відповідні варіанти реагування сфери соціальних служб на кожну конкретну справу. Бездіяльність перед лицем поведінки, яка порушує закон, ніколи не є корисною для дитини.

4. Реагування має бути конструктивним. В той час, як реагування базується на порушенні закону дитини, воно повинно розглядатися не як покарання, а скоріше як можливість допомогти дитині зрозуміти неприпустимість своєї поведінки та її наслідків. Реагування також має звертати увагу на ті питання, які допоможуть дитині утриматися від подібних дій у майбутньому, і має бути пропорційним та індивідуалізованим. Якщо сімейне становище дитини невідоме чи викликає занепокоєння, або якщо характер та обставини поведінки дитини вказують на те, що можуть бути потрібними певні спеціальні заходи, визначення варіанту реагування має базуватися на звіті про соціальне обстеження. Він має враховувати мотивацію для вчинення правопорушення і сімейні та соціальні умови дитини, а також її конкретні особливості та потреби. У таких випадках сектор соціальних служб має в максимально оперативному порядку проводити таке обстеження та вживати відповідних тимчасових заходів підтримки, які будуть діяти до його результатів.

5. Діапазон відповідних варіантів реагування включає в себе підтримку сім'ї; пропозицію щодо відповідного лікування зловживання алкоголем або наркотичними речовинами в сім'ї або серйозних поведінкових проблем, що проявляє дитина; покращення навичок батьківського піклування; структуровану рекреаційну та культурну діяльність; додаткові індивідуальні консультації щодо навчання; денні центри; курси життєвих навичок; індивідуальне або сімейне групове консультування; медіацію; та наставництво.

6. Процес прийняття рішень має поважати права людини відповідної дитини та, зокрема, повинен надавати забезпечувати дитині повну можливість бути заслуханою та оскаржувати будь-які або всі обвинувачення щодо своєї поведінки. Серед іншого, процес має передбачати обміни думками між дитиною та спеціально підготовленими особами в дружній для дитини обстановці, а також опитування її

основних піклувальників, вчителів та ін. Всі необхідні зусилля повинні вживатися для перевірки підстав для будь-яких звинувачень, які дитина спростовує.

7. Якщо дитина та / або батьки відмовляються співпрацювати або давати згоду на належним чином визначені заходи підтримки, які спрямовані на них або вимагають їх участі, орган, що приймає рішення, має переглянути підстави та здійсненність таких заходів та, у разі необхідності, змінити їх. Компетентний орган влади може розглядати заходи, які є більш обмежувачими, якщо вони вважаються необхідними для захисту найкращих інтересів та інших прав дитини.

8. Обраний варіант реагування має повністю враховувати зобов'язання в рамках Конвенції про права дитини, щоб максимально сприяти її вихованню батьками (стаття 7), а також забезпечити, щоб позбавлення свободи використовувалося лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу (стаття 37). Позбавлення волі відбувається, коли дитина розміщується в будь-якому закладі, у тому числі для навчальних або захисних цілей, який дитині заборонено покидати за власним бажанням («Гаванські правила»).

9. Будь-яке рішення, яке застосовує заходи, що позбавляють дитину її свободи, має бути відкритим для оскарження в суді. Необхідно відзначити, що залучення суду в таких випадках, звичайно, визначає лише прийнятність рішення та жодним чином не заперечує імунітет дитини від судового переслідування.

10. В принципі, спеціально саме для цієї групи неповнолітніх правопорушників мають бути розроблені та запроваджені певні схеми (наприклад, курси з життєвих навичок, медіація) та варіанти розміщення (наприклад, виховання у прийомній родині, розміщення в установах інтернатного типу). Зокрема, такі схеми жодним чином не повинні розроблятися або сприйматися як каральні за своїм характером. Відповідно, ними не мають керувати органи ювенальної юстиції, і вони не повинні включати програми або варіанти розміщення, що використовуються правопорушниками, старшими за мінімальний вік для судового переслідування.

11. Особливу увагу слід приділяти, розглядаючи участь у схемі або розміщення неповнолітнього порушника разом з дітьми, які потребують догляду та захисту, але не порушили закон. Тут не може застосовувати жорстке і швидке правило: рішення мають прийматися в кожному конкретному випадку і повинні враховувати найкращі інтереси та потреби всіх дітей, які мають відношення до справи.

12. Велика кількість неповнолітніх правопорушників, хоча і не менш потребують догляду та захисту, аніж діти, які стикалися із жорстоким поведінням або нехтуванням, можуть потребувати надання такої допомоги у спеціалізованому оточенні, яке відображає їхній конкретний досвід і навіть травму. Наприклад, ті неповнолітні правопорушники, які були використані в якості інструментів у кримінальній діяльності, були залучені до старших груп або банд, або вчиняли насильницькі дії. В однаковій мірі, значна кількість неповнолітніх правопорушників можуть отримувати належний догляд в компанії дітей, які не проявляли, або не залучалися до поведінки, яка порушує закон.

13. Будь-яке розміщення, яке було зроблено, незалежно від типу оточення, в яке розміщують дитину, має підлягати регулярному перегляду стосовно його необхідності його продовження та доцільності відповідно до Конвенції про права дитини (стаття 25).

14. Рішення та перегляди повинні включати консультації з дитиною та її сім'єю, а також з усіма фахівцями, які володіють безпосередньою інформацією стосовно дитини, включаючи вчителів, лікарів та соціальних працівників».

Додаток 1

Огляд основних міжнародних та європейських документів.

Даний розділ містить огляд ключових міжнародних та європейських документів, що стосуються конкретно прав дітей, які перебувають у конфлікті із законом.

1. Організація Об'єднаних Націй.

1.1. Міжнародні угоди у сфері прав людини (жорстке право).

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Конвенція про права дитини, згадані нижче, є угодами і тому є юридично зобов'язуючими для держав, які їх ратифікували. Кожна держава-учасник має зобов'язання вживати заходів для забезпечення того, щоб кожен у даній державі міг користуватися правами, викладеними в даній угоді.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП) був прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року і набрав чинності 23 березня 1976 року⁹². Стаття 14 МПГПП стосується процесуальних гарантій у цивільному та кримінальному судочинстві. Стаття 14 (4) МПГПП конкретно передбачає, що: «У випадку неповнолітніх процедура повинна бути такою, що враховуватиме їхній вік та бажаність сприяння їхньому перевихованню». Моніторинг щодо впровадження МПГПП його державами-учасницями здійснює Комітет з прав людини⁹³.

Конвенція про права дитини.

Конвенція про права дитини (КПД) була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року і набрала чинності 2 вересня 1990 року⁹⁴. КПД було ратифіковано 196 державами. Статті 37 та 40 КПД містять конкретні положення про

⁹² Резолюція 2200А (XXI) Генеральної Асамблеї від 16 грудня 1966 року.

⁹³ Інформацію про МПГПП див. на веб-сторінці Комітету з прав людини за наступною адресою: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>.

⁹⁴ Резолюція 44/25 Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року.

права дітей, які перебувають у конфлікті із законом. Стаття 40 стосується відправлення правосуддя щодо неповнолітніх. Статті 37 (b) - (d) стосуються дітей, позбавлених волі, включаючи будь-яку форму тримання під вартою, тюремне ув'язнення чи розміщення у місцях позбавлення волі. Стаття 37 (a) стосується заборони смертної кари та довічного ув'язнення. Інші відповідні положення включають статтю 39 (Фізичне та психологічне відновлення та соціальна реінтеграція) та загальні принципи, викладені у статті 2 (Відсутність дискримінації), статті 3 (Найкращі інтереси дитини), статті 6 (Право на життя, виживання і розвиток) та статті 12 (Повага до поглядів дитини). Моніторинг щодо впровадження КПД її державами-учасницями здійснює Комітет з прав дитини⁹⁵. Як і Комітет з прав людини та інші органи в рамках угоди про права людини, Комітет з прав дитини публікує своє тлумачення положень КПД у формі «зауважень загального порядку». Зауваження загального порядку № 10 (2007) Комітету з прав дитини присвячено питанням захисту прав дітей у правосудді щодо неповнолітніх⁹⁶. Перелік інших відповідних зауважень загального порядку – на які були посилання в розділах 2-4 вище – включає в себе Зауваження загального порядку № 12 (2009 р.) Право дитини бути заслуханою, Зауваження загального порядку № 13 (2011 р.) Право дитини на свободу від будь-яких форм насильства, а також Зауваження загального порядку № 14 (2013 р.) стосовно права дитини на те, що її найкращі інтереси повинні бути першорядними (параграф 1 статті 3).

Дивіться Розділ 1.2. нижче для короткого опису Зауважень загального порядку № 10 та № 13.

1.2. Необов'язкові міжнародні документи (м'яке право).

Міжнародні документи, прийняті в контексті ООН і згадані нижче, не є юридично зобов'язуючими. Однак вони все ж таки представляють собою моральні зобов'язання держав-учасниць та надають важливі керівні вказівки та рекомендації щодо імплементації стандартів, які містяться в юридично зобов'язуючих документах.

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»).

Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), були прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 року⁹⁷. Пекінські правила

⁹⁵ Комітет з прав дитини також здійснює моніторинг імплементації двох факультативних протоколів до КПД: стосовно участі дітей у збройних конфліктах; а також стосовно торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії. 19 грудня 2011 року Генеральна Асамблея ООН схвалила третій Факультативний протокол стосовно процедури повідомлень, який набрав чинності в квітні 2014 року. Даний факультативний протокол дозволяє окремим дітям подавати скарги щодо конкретних порушень їхніх прав згідно з КПД та першими двома Факультативними протоколами. Інформацію про КПД див. Інформацію про КПД див. на веб-сторінці Комітету з прав дитини за наступною адресою: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>.

⁹⁶ Док. ООН CRC/C/GC/10, 25 квітня 2007 р. Текст Зауваження загального порядку № 10 Комітету з прав дитини можна завантажити за наступною адресою: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f10&Lang=en

⁹⁷ Резолюція 40/33 Генеральної Асамблеї від 29 листопада 1989 року.

представляють собою міжнародно визнані мінімальні стандарти. У Правилі 5 (Цілі правосуддя щодо неповнолітніх) Пекінських правил зазначено, що система правосуддя щодо неповнолітніх має підкреслювати та сприяти благополуччю неповнолітніх та забезпечувати, щоб будь-який варіант реагування на неповнолітніх правопорушників був завжди пропорційним до обставин як правопорушників, так і злочину. Пекінські правила містять шість частин, які стосуються наступного: Загальні принципи; Розслідування та притягнення до відповідальності; Винесення судового рішення та обрання заходів впливу; Поводження із правопорушниками за межами виправних установ; Поводження із правопорушниками в межах виправних установ; Дослідження, планування, розробка політики та оцінка. Відповідно до Зауваження загального порядку № 10 (2007) стосовно захисту прав дітей у правосудді щодо неповнолітніх Комітету з прав дитини, необхідна всеосяжна політика щодо правосуддя у справах неповнолітніх повинна враховувати та інтегрувати стандарти, викладені в Пекінських правилах (див. нижче)⁹⁸.

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених свободи («Гаванські правила»).

Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених свободи, були прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1990 року⁹⁹. Ці Правила містять міжнародно визнані мінімальні стандарти, включаючи основне правило, згідно з яким позбавлення свободи неповнолітніх повинно застосовуватися лише як крайній захід та на мінімально необхідний період, а також має обмежуватися винятковими випадками (I. Фундаментальні перспективи, правило 2). Для цілей цих Правил, поняття «позбавлення свободи» означає будь-які форми тримання під вартою, або тюремне ув'язнення, або розміщення особи в державній чи приватній установі позбавлення волі, з якої ця особа не має дозволу виходити за своїм бажанням, на підставі рішення будь-якого судового, адміністративного чи іншого державного органу (II. Сфера дії та застосування Правил, правило 11 (b)). Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених свободи, містять п'ять частин, що стосуються наступного: Фундаментальні перспективи; Сфера дії та застосування правил; Неповнолітні під арештом або в очікуванні суду; Управління установами для неповнолітніх; та Персонал. Відповідно до вищезазначеного Зауваження загального порядку № 10 Комітету з прав дитини, необхідна всеосяжна політика щодо правосуддя у справах неповнолітніх повинна враховувати та інтегрувати стандарти, викладені в Правилах Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених свободи¹⁰⁰.

⁹⁸ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., параграф 4.

⁹⁹ Резолюція 45/113 Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1990 року.

¹⁰⁰ Комітет з прав дитини, Зауваження загального порядку № 10 (2007) «Права дітей у правосудді щодо неповнолітніх», документ ООН CRC/C/GC/№10 від 25 квітня 2007 р., параграф 4.

Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо запобігання злочинності серед неповнолітніх («Ер-Рядські Керівні принципи»).

Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо запобігання злочинності серед неповнолітніх («Ер-Рядські Керівні принципи») були прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1990 року¹⁰¹. Ер-Рядські Керівні принципи містять міжнародно визнані мінімальні стандарти та наголошують на необхідності та важливості прогресивних політик щодо запобігання злочинності. Такі політики мають уникати криміналізації та покарання дитини за поведінку, яка не спричиняє серйозної шкоди розвитку дитини чи шкоди іншим особам (І. Фундаментальні перспективи, правило 5). Ер-Рядські Керівні принципи містять п'ять частин, що стосуються наступного: Фундаментальні принципи; Сфера застосування керівних принципів; Загальна профілактика; Процеси соціалізації; Соціальна політика; Законодавство та відправлення правосуддя щодо неповнолітніх; та Дослідження, розробка політики та координація. Відповідно до вищезазначеного Зауваження загального порядку № 10 Комітету з прав дитини, необхідна всеосяжна політика щодо правосуддя у справах неповнолітніх повинна враховувати та інтегрувати стандарти, викладені в Ер-Рядських Керівних принципах¹⁰².

Керівні Принципи Організації Об'єднаних Націй стосовно дій в інтересах дітей в системі кримінального правосуддя.

Керівні Принципи Організації Об'єднаних Націй стосовно дій в інтересах дітей в системі кримінального правосуддя були прийняті Економічною та Соціальною Радою ООН 21 липня 1997¹⁰³. Дані Керівні Принципи містять загальні вказівки та рекомендації стосовно необхідних дій для ефективного впровадження стандартів, викладених у КПД щодо прав дітей, які перебувають у конфлікті із законом.

У своїх Зауваженнях загального порядку № 10 (2007) стосовно захисту прав дітей у правосудді щодо неповнолітніх, Комітет з прав дитини визнає зусилля держав-учасниць щодо організації відправлення правосуддя у справах неповнолітніх у відповідності до Конвенції про права дитини (КПД). Проте, Комітет також із стурбованістю відзначає, що багато держав-учасниць все ще мають пройти довгий шлях до досягнення повної відповідності, наприклад, у сфері процесуальних прав, розробка та впровадження заходів щодо роботи з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом, не вдаючись до судочинства, використання позбавлення волі лише як крайньої міри та профілактику вступу дітей у конфлікт із законом. Комітет зазначає, що це може бути результатом відсутності необхідної всеосяжної політики та системи щодо правосуддя у справах неповнолітніх. Така система має включати спеціалізовані та підготовлені підрозділи у складі поліції, суддівський корпус, судову систему та прокуратуру, а також спеціалізованих представників для надання правової допомоги та іншої допомоги дитині.

Комітет підкреслює, що КПД вимагає від держав-учасниць розробляти та впроваджувати всеосяжну політику у сфері правосуддя щодо неповнолітніх. Мета

¹⁰¹ Резолюція 45/112 Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1990 року.

¹⁰² Док. ООН CRC/C/GC/10, 25 квітня 2007 р., Параграф 4.

¹⁰³ Резолюція 1997/30 ЕКОСОП ООН від 21 липня 1997 року.

Зауваження загального порядку № 10 полягає в тому, щоб надавати державам-учасникам вказівки та рекомендації стосовно змісту цієї політики, дозволяючи і створюючи можливість для держав-учасниць реагувати на дітей, які перебувають у конфлікті із законом, таким певним чином, що служить інтересам не лише дітей, а всього суспільства.

Комітет зазначає, що така необхідна всеосяжна політика повинна враховувати та інтегрувати інші міжнародні стандарти, зокрема Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених свободи («Гаванські правила») та Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй щодо запобігання злочинності серед неповнолітніх («Ер-Ріядські Керівні принципи»)¹⁰⁴.

Зауваження загального порядку № 13 (2011) «Право дитини на свободу від будь-яких форм насильства».

У своєму Зауваженні загального порядку № 13 (2011) «Право дитини на свободу від будь-яких форм насильства» Комітет з прав дитини надає рекомендації щодо подолання відокремлених, фрагментованих та реактивних ініціатив стосовно захисту дітей, а також настанови щодо розробки координаційної структури для усунення насильства шляхом комплексних заходів, оснований на захисті прав дитини. Цілями Зауваження загального порядку № 13 є наступне:

а) Направляти держави-учасниці у розумінні ними своїх зобов'язань за статтею 19 Конвенції про права дитини щодо заборони, запобігання та реагування на всі форми фізичного або психічного насильства, травмувань або жорстокого поводження, відсутності піклування чи недбалого або жорстокого поводження та експлуатації дітей, включаючи сексуальне насильство, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину, включаючи державних суб'єктів;

б) Окреслювати законодавчі, судові, адміністративні, соціальні та освітні заходи, яких повинні вживати держави-учасниці;

в) подолати ізольовані, фрагментарні та реактивні ініціативи, спрямовані на вирішення проблеми догляду та захисту дітей, які мали обмежений вплив на запобігання та ліквідацію всіх форм насильства;

г) сприяти цілісному підходу до імплементації статті 19 на основі загальної перспективи КПД щодо гарантування прав дітей на виживання, гідність, благополуччя, здоров'я, розвиток, участь та відсутність дискримінації, забезпечення яких відчуває загрозу з боку насильства;

д) Надавати державам-учасникам та іншим зацікавленим сторонам основу для розробки координаційної структури для усунення насильства шляхом комплексних заходів, оснований на захисті прав дитини;

е) Підкреслювати необхідність того, щоб всі держави-учасники швидко перейшли до виконання своїх зобов'язань за статтею 19 КПД¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Док. ООН CRC/C/GC/10, 25 квітня 2007 р., параграф 4.

¹⁰⁵ Док. ООН CRC/C/GC/13, 18 квітня 2011 р., параграф 11.

2. Рада Європи.

2.1. Європейські угоди (жорстке право).

Європейська конвенція з прав людини та Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, згадані нижче, є угодами і тому є юридично зобов'язуючими для держав, які їх ратифікували. Кожна держава-учасник має зобов'язання вживати заходів для забезпечення того, щоб кожен у даній державі міг користуватися правами, викладеними в даній угоді.

Європейська конвенція з прав людини.

Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) була прийнята 4 листопада 1950 року. ЄКПЛ має 14 Факультативних протоколів. Відповідні статті ЄКПЛ включають статтю 3 (Право на фізичну недоторканність), статтю 5 (Право на свободу та безпеку особистості), статтю 6 (Право на справедливий судовий розгляд) та статтю 8 (Право на повагу до приватного та сімейного життя, домівки та листування). Пояснювальний меморандум до Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо судочинства, дружнього дитині, містить відмінний огляд відповідної правової практики Європейського суду з прав людини. Ці Керівні принципи наведені в розділі 3.2.2. нижче.

2.2. Рекомендації та керівні принципи (м'яке право).

Рекомендації та керівні принципи, прийняті Комітетом міністрів Ради Європи, не є юридично зобов'язуючими. Однак вони представляють собою юридичні інструменти, що мають важливе значення.

Рекомендація CM/Rec (2008) 11 про Європейські правила стосовно неповнолітніх порушників, щодо яких застосовуються санкції або заходи.

Європейські правила стосовно неповнолітніх порушників, щодо яких застосовуються санкції або заходи, були прийняті Комітетом Міністрів 5 листопада 2008 року¹⁰⁶. Ці Правила спрямовані на підтримку безпеки та захисту прав неповнолітніх правопорушників, щодо яких застосовуються санкції або заходи, та сприяння їхньому фізичному, психічному та соціальному благополуччю, коли щодо них застосовуються міри або заходи соціального впливу, або будь-яка форма позбавлення волі.

Інші відповідні рекомендації включають наступне:

Третя глава містить огляд ключових міжнародних та європейських документів, що забезпечують стандарти у сфері захисту прав дітей, які перебувають у конфлікті із законом. *Рекомендація Rec (2005) 5 стосовно прав дітей,*

¹⁰⁶ Рекомендація CM/Rec (2008) 11 Комітету міністрів державам-членам стосовно неповнолітніх порушників, щодо яких застосовуються санкції або заходи.

які проживають в закладах інтернатного типу, та Рекомендація Rec (2006) 2 щодо Європейських пенітенціарних правил¹⁰⁷.

Рекомендація CM/Rec (2009) 10 Комітету міністрів: Керівні принципи Ради Європи щодо комплексних національних стратегій захисту дітей від насильства.

Керівні принципи «Політики Ради Європи щодо комплексних національних стратегій захисту дітей від насильства» спрямовані на сприяння розробці та впровадженню цілісної національної структури захисту прав дитини та викорінення насильства щодо дітей. Керівні принципи пропонують міждисциплінарну та систематичну національну структуру для запобігання та реагування на всі акти насильства щодо дітей. Керівні принципи підкреслюють, що фрагментовані варіанти реагування для захисту дітей можуть мати справу з однією проблемою, але не можуть забезпечувати комплексне вирішення різноманітних потреб дітей. Зосередження уваги тільки на окремих питаннях або на окремих групах дітей не є ані стійким, ані ефективним. Комплексна система захисту дітей розміщує дитину в центрі системи, а також підтримує та сприяє імплементації Конвенції про права дитини. Вона забезпечує, щоб всі основні учасники та системи – освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, правосуддя, громадянське суспільство, громада та сім'я – працювали разом з метою запобігання жорсткому поведінню, експлуатації, зневазі та іншим видам насильства над дітьми, а також захисту та допомоги дітям у таких ситуаціях. Комплексна система захисту дітей фокусує увагу на попередженні та використовує підхід, що базується на правах дитини, а не на соціальному забезпеченні. Комітет міністрів Ради Європи прийняв кілька рекомендацій, спрямованих на захист дітей від насильства. Ці рекомендації наведені у Додатку 3 до Рекомендації CM/Rec (2009) 10.

3. Європейський Союз.

3.1. Директиви (жорстке право).

Директиви, прийняті Європейським Парламентом та Радою ЄС, є юридично зобов'язуючими для країн ЄС. Будь-яка директива є гнучким інструментом, який використовується, головним чином, для гармонізації національних законів. Після прийняття на рівні ЄС країни ЄС переводять її у своє внутрішнє законодавство для застосування. Це вимагає від країн ЄС досягнення певного результату, але дозволяє їм вільно вибирати, як це робити¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Рекомендація Rec (2003) 20 Комітету міністрів державам-членам стосовно нових шляхів роботи із правопорушеннями неповнолітніх та ролі ювенальної юстиції, прийнята Комітетом міністрів 24 вересня 2003 року; Рекомендація Rec (2005) 5 Комітету міністрів державам-членам стосовно прав дітей, які проживають в закладах інтернатного типу, прийнята Комітетом міністрів 16 березня 2005 року; Рекомендація Rec (2006) 2 Комітету міністрів державам-членам щодо Європейських пенітенціарних правил.

¹⁰⁸ Європейський Суд вважає, що директива, яка не буде перенесена, може мати прямий ефект, коли: перенесення в національне законодавство не відбулося або було зроблено неправильно; положення директиви є безумовними та досить чіткими та точними; і положення директиви надають права особам.

Директива 2016/800/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2016 р. стосовно процесуальних гарантій для дітей, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальному провадженні.

Метою Директиви 2016/800/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2016 р. стосовно процесуальних гарантій для дітей, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальному провадженні, є встановлення процесуальних гарантій для забезпечення того, щоб діти, тобто особи молодше 18 років, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальному провадженні, були здатні розуміти судовий процес, постати перед судом і реалізувати своє право на справедливий судовий розгляд, а також щоб запобігати повторному вчиненню правопорушень дітьми та сприяти їх соціальній інтеграції. Дана Директива передбачає, що діти, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальному провадженні, повинні мати право на індивідуальну оцінку, щоб визначити їхні особливі потреби стосовно захисту, освіти, навчання та соціальної інтеграції, а також щоб визначити, чи та в якій мірі їм потрібні спеціальні заходи під час кримінального провадження, міру їх кримінальної відповідальності та доцільність конкретного покарання чи міри впливу освітнього характеру¹⁰⁹.

Дана Директива стосується наступного: право на інформацію; право дитини на інформування особи, яка несе батьківську відповідальність за дитину; допомога адвоката; право на індивідуальну оцінку; право на медичне обстеження; аудіовізуальний запис опитування; обмеження позбавлення волі; альтернативні заходи впливу; особливе поводження у разі позбавлення волі; своєчасне та старанне розслідування справ; право на захист інформації щодо приватного життя; право дитини супроводжуватися особою, яка несе батьківську відповідальність за дитину, під час провадження; право дітей виступати особисто у судовому провадженні стосовно них та брати в ньому участь; європейські процедури видачі ордеру на арешт; право на правову допомогу; засоби правового захисту; навчання.

3.2. Рекомендації (м'яке право).

Будь-яка рекомендація Європейської Комісії не є юридично зобов'язуючою. Рекомендація дозволяє інституціям висловлювати свої думки та пропонувати певний напрямок діяльності без накладання будь-яких юридичних зобов'язань на тих, кого такий напрямок стосується.

Рекомендація Європейської Комісії щодо процедурних гарантій для вразливих осіб, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальному провадженні (С (2013) 8178/2).

Метою цієї Рекомендації є заохочення держав-членів до посилення процесуальних прав усіх підозрюваних або обвинувачених, які не можуть зрозуміти і брати ефективну участь у кримінальних провадженнях через вік, їхній психічний або фізичний стан, або обмеженість можливостей («вразливі особи»).

¹⁰⁹ Право на індивідуальну оцінку також міститься в Директиві 2012/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2012 року, яка встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів. Див. розділ 4 нижче.

4. Діти-жертви та свідки злочинів.

Відповідні положення *Конвенції про права дитини* включають статтю 3, статтю 12 (Повага до поглядів дитини), статтю 19 (Захист від насильства), статтю 34 (Сексуальна експлуатація та сексуальне насильство) та статтю 39 (Відновлення та соціальна реінтеграція дітей-жертв). Стаття 8 Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії також конкретно стосується дітей-жертв.

Юридично необов'язкові *Керівні принципи щодо правосуддя у справах, пов'язаних із дітьми, що є жертвами та свідками злочинів*, були прийняті 22 липня 2005 року Економічною та Соціальною Радою ООН (ЕКОСОП)¹¹⁰. Дані Керівні принципи були прийняті ЕКОСОП для відображення належної практики та в якості моделі для імплементації на національному рівні. У Керівних принципах наголошується, що діти, які є жертвами та свідками злочинів, особливо вразливі та потребують спеціального захисту, допомоги та підтримки, відповідних їхньому віку, ступеню зрілості та унікальним потребам, з тим щоб запобігти подальшим тяжким випробуванням та травмам, які можуть виникнути в результаті їхньої участі у кримінальному судочинстві. Вони також вказують на серйозні фізичні, психологічні та емоційні наслідки злочинів та віктимізації для дітей, які є жертвами та свідками злочинів, зокрема у справах, що стосуються сексуального насильства та сексуальної експлуатації. У Керівних принципах зазначено, що фахівці повинні пройти відповідне навчання для ефективного захисту та задоволення потреб цих дітей, включаючи навчання стосовно методики опитування та оцінки, які мінімізують будь-які травми для дитини.

Потрібно також згадати *Директиву 2012/29 / ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи від 25 жовтня 2012 року, яка встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів та замінює Рамкове рішення Ради 2001/22/ЖНА*. Метою цієї Директиви є встановлення мінімальних стандартів стосовно жертв злочинів для вдосконалення законодавства та практичних заходів підтримки захисту жертв; при цьому особлива увага приділяється підтримці та визнанню всіх жертв. Директива наголошує, що у випадку, коли жертвою злочину є дитина, найкращі інтереси дитини повинні бути першочерговими і оцінюватися на індивідуальній основі. Має превалювати чутливий до дітей підхід, який враховує вік дитини, її зрілість, погляди, потреби та проблеми. Дитина та особа, яка несе за неї батьківську відповідальність, або, у певних випадках, інший законний представник, мають бути поінформовані про будь-які заходи чи права, спеціально орієнтовані на дитину¹¹¹. Діти-жертви мають розглядатися та отримувати ставлення як повні носії прав, викладених у цій Директиві, і повинні мати право використовувати ці права таким певним чином, який враховує їхню здатність формувати свої власні погляди. Директива також містить конкретні положення щодо дітей-жертв.

25 жовтня 2007 року була прийнята *Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства («Лансаротська Конвенція»)*¹¹². Дана Конвенція стосується Керівних принципів щодо правосуддя у

¹¹⁰ Резолюція 2005/20 ЕКОСОП від 22 липня 2005 року.

¹¹¹ Стаття 1 (2) Директиви 2012/29 / ЄС.

¹¹² CETS (Серія Угод Ради Європи) № 201.

справах, пов'язаних із дітьми, що є жертвами та свідками злочинів, згаданих вище. Вона містить положення про захист дітей-жертв під час судового процесу, наприклад, стосовно їх особи та конфіденційності приватного життя. Це перший інструмент для визначення різних форм сексуального насильства над дітьми як кримінальних правопорушень, включаючи таке насильство, яке вчиняється вдома або у сім'ї, із застосуванням сили, примусу або загроз.